

تاماققا تۇتقىنىغا ئۇنىماي، تون - سەرپايلىرىنى يەڭگۈشلىدى.
چىلان تورۇق ئېتىنى توقۇتۇپ مېنىپ بارايتايىنىڭ ئۆيىگە قاراپ
يول ئالدى. ئۇ شەھەرنىڭ توپىلىق يوللىرى بىلەن ئۇزۇن
يۈرۈپ، شەھەر سىرتىدىكى، ئېگىز كۆمۈلۈچ تاملار بىلەن
قورشالغان بىر چوڭ باغنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن
چۈشتى. نەقىشلىك ئېغىر دەرۋازا قىيا ئېچىلىپ، بىر مالايىنىڭ
بېشى كۆرۈندى.

— بارايتاي ئۆيدە بارمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۆمەرباي.
— باي ھېلىراققا قايتىپ كەلدى، — دەپ جاۋاب بەردى
مالاي.

— سەرراپ بازىرىدىكى ئۆمەرباي كېلىپتۇ، دەپ خەۋەر
قىل، باي بىلەن مۇھىم بىر ئىش ئۈستىدە پاراڭلاشماقچىدىم.
مالاي ئۇزۇندىن كېيىن قايتىپ چىقىپ، ئۆمەرباينىڭ
قولىدىن ئېتىنىڭ چۈلگۈزىنى ئالدى - دە:
— مەرھەمەت! باي باغدا كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، — دەپ
دەرۋازىنى ئاچتى.

بۇ بارايتاي دېگىنىمىز، يانتاق ئاقساقالنىڭ ئىككىنچى
ئوغلى، ئۆمەرنىڭ ئىنىسى بارا ئىدى. بارا ئىنىڭ ئاكىسى ئۆمەر
بىلەن ئازارلىشىپ قېلىپ، شەھەرنىڭ باشقا بىر دەرۋازىسى
بىلەن كىرىپ كەلگەنلىكى كىتابخانلارغا مەلۇم. تەقدىر ئۇنىمۇ
ئاچايىپ قىسمەتلەرگە يولۇقتۇردى. ئۇ ھېلىقى ئاقساق
سودىگەرنىڭ ھويلىسىغا تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ، ئۇنىڭ كىتاب
مەستانىسى ياش خوتۇنى بىلەن بىرلىشىپ باينى تۇيدۇرماي
ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، ئاچامالنى ئەمرىگە ئالدى. سودىگەرنىڭ
پىخسىقلىق بىلەن بىر ئۆمۈر يىغىپ كۆمگەن دۇنيالىرى باراغا
قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھارام بىلەن ھالالىنىڭ
ئوتتۇرىسىدىكى ھەممە كۈچلەردە مېڭىپ باقتى. ئاچامالنىڭ
ئېرىدىن قالغان دۇنيالارنىڭ ھەممىسىنى قىمارغا سېلىپ بېرىپ،

يەنە قەلەندەرنىڭ كۈنىگە قالغىلى تاسلا قالدى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ شەھەردىكى ئوغرى، قىمارۋازلارنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى بىلمەي بېشى قېتىپ تۇرغان شەھەر بېگى بىلەن تونۇشۇپ قالدى ۋە ئوغرى - قىمارۋازلارنىڭ ھەممىسىنى ساتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭ ئىشلىرى يەنە قايتا يۈرۈشۈپ كەتتى. ھازىر ئۇ شەھەر بېگىنىڭ شەھەر ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ جاسۇسى ئىدى. ئۇنىڭدىن ئەمەلدارلارنىڭ ئۆزىمۇ قورقاتتى. ئۇنىڭ قانداق يوللار بىلەن بېيىپ كېتىۋاتقانلىقىنىڭ تېگىگە بولسا ھېچكىم يېتەلمەيتتى. ئۇنىڭ ھازىر بىرقانچە خوتۇنى ۋە شەھەرنىڭ بىرقانچە يەرلىرىدە چوڭ باغلىق قورۇ - جايلىرى بار ئىدى. ئەمەلدارلار، ھەتتا شەھەر بېگىنىڭ ئۆزىمۇ پات - پات ئۇنىڭ داستىخانىدا مېھمان بولۇپ تۇراتتى.

بارات ھازىر شاپ بۇرۇت، ئېگىز، كېلىشكەن ئادەم بولغانىدى. ئۇنىڭ ياخشى ئاتلارنى مېنىدىغان، خىلمۇ خىل قۇشلارنى باقىدىغان، شەھەردىكى داڭلىق خېنىملار بىلەن بېرىش - كېلىش قىلىدىغان ھەۋەسلىرىدىن باشقا تۈرلۈك ئەللەرنىڭ پۇللىرى، قەدىمكى پادىشاھلىقلارنىڭ تىللالىرىغا بولغان قىزىقىشىمۇ يۇقىرى ئىدى. ئۇنىڭ قولىغا بولسا مۇنداق نەرسىلەر ئوغرى - قىمارۋاز ياكى يىراق ئەللەردىن كەلگەن سودىگەرنىڭ قولىدىن غەيرىي يوللار بىلەن چۈشۈپ قالاتتى. بەزىدە بولسا ئۇ مۇنداق قىممەتلىك تىللالارنى بەگ خەزىنىسىگە نەچچە ھەسسە قىممىتىگە ساتاتتى. باراتباينىڭ مۇنداق قىممەتلىك بۇيۇملىرىنىڭ ھەممىسى مۇشۇ چوڭ باغدىكى ئەڭ ئەتىۋارلىق خوتۇننىڭ (ئەلۋەتتە ئايچامالنىڭ ئەمەس) مۇستەھكەم پولات ساندۇقىدا ساقلىناتتى. بۇ ساندۇق بولسا يەتتە ئاچقۇچ بىلەن ھەيۋەتلىك جاراڭلاپ ئېچىلاتتى...

ئۆمەرباي باغقا كىرىپ گۈللۈكلەر ئارىسىدىن كەتكەن شېخىللىق يول بىلەن ئىچكىرىلەپ ماڭدى. بۇ باراتباينىڭ ياز

كۈنلىرى تۇرىدىغان بېغى ئىدى. باغ ئىچىدە چىرايلىق شىپاڭلار، شىپاڭ يېنىدا مەجنۇتتالار بىلەن ئورالغان كۆللەر بار ئىدى. تىنىق كۆل سۈيىدە كۆپكۆك ئاسمان ۋە تاللارنىڭ سايىسى يېنىك داۋالغۇيتتى. ئاپتاپلىق باغنىڭ مېۋىلىرى شاخ - شېخىمىنى كۆتۈرەلمەي قالغانىدى. گۈللۈكلەردىكى رەڭمۇ رەڭ گۈللەر ئۈستىدە كېپىنەكلەر ئەگىپ يۈرۈشەتتى.

باراتباي ھازىرلا باغقا كېلىپ ياخشى تاماقلانغاندىن كېيىن بوشىشىپ، شىپاڭلارنىڭ بىرىدە قىزىق چاي ئىچىپ، دەم ئېلىپ ياتاتتى. ئۇنىڭ ئاستىغا يىپەك گىلەملەر، بېشىغا شايلار بىلەن قاپلانغان مامۇق تەكسىلەر قويۇلغانىدى. بىر دېدەك ئۇنىڭ پۇتلىرىنى تۇتۇپ، غوللىرىنى ئۇۋۇلايتتى. شىپاڭنىڭ نەقىشلىق تۈۋرۈكلىرىگە ئېسىپ قويغان رەڭدار قەپەسلەردە قۇشلار سايرىشاتتى. مالاي ئۆمەرباينى باراتباي پەي ياستۇقلارغا جەينەكلەپ ياتقان مۇشۇ شىپاڭ ئالدىغا باشلاپ كەلدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم شەھرىمىزنىڭ تۈۋرۈكى، جانابلىرىنى ئورۇنسۇز ۋاقىتتا كېلىپ مالال قىلىدىممۇ قانداق؟ — دەپ، پەلەمپەيلەردىن ئۆمىلەپ دېگۈدەك يۇقىرى كۆتۈرۈلدى ئۆمەرباي.

بۇ ئاكا - ئۇكا بىر - بىرىنى تونۇمدۇ ياكى تونۇسىمۇ تونۇماسلىققا سالامدۇ بىلگىلى بولمايتتى. ئوتتۇرىدىكى ئارازچىلىق، بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلار، دۇنياغا بولغان ئاچكۆزلۈك ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قېرىنداشلىق مېھرىنى كۆتۈرۈپ، ھەر ئىككىسىنىڭ تەبىئىتىنى ئۆزگەرتىۋەتكەنىدى.

— كەلسىلا، ئۆمەرباي، — دەپ قىمىرلاپ قويدى باراتباي، — مۇھىم ئىشلىرى بولمىغان بولسا، ئەلۋەتتە بىھۇدە ۋاقىتتا كەلمىگەن بولاتتىلا.

— ئانچە مۇھىم دەپ كەتكىلىمۇ بولماس، ئەمما، بۇ ئىشنى ئۆزۈمچە مۇھىمىكىن، دەپ قارىدىم. مانا بۈگۈن قولۇمغا مەن

سەرراپلىق قىلغاندىن بېرى كۆرۈپ باقمىغان بىر تىللا چۈشۈپ قالدى. ئەلۋەتتە سىلىنىڭ نەزەرلىرىدىن ئۆتكۈزمەي باشقا بىر ئاۋغا ساتسام لايىق بولماس، دەپ ئويلىدىم. شۇڭا، بىھۈدە ۋاقىتتا ئاراملىرىنى بۇزۇپ...

تىللا ھەققىدىكى گەپنى ئاڭلاپ بارا تاي ياستۇقتىن ئىتتىك باش كۆتۈرۈپ ئولتۇرۇپ قالدى.

— تىللا قېنى؟ — دەپ سورىدى ئۇ ئۆمەرباينىڭ ئەزىملىك بىلەن قىلىۋاتقان گېپىنى بۆلۈپ.

— مانا، تەقسىر.

ئۆمەرباي تىللا ئورالغان ياغلىقنى ئىككى قوللاپ بارا تايغا سۈندى ۋە بارا تاي بۇ تىللاغا قانداق باھا بېرەركىن، دەپ ئۇنىڭ شاپ بۇرۇتلىرى يېپىپ تۇرغان ئاغزىغا تىكىلدى. بارا تاي ياغلىقنى ئېچىپ، تىللانى ئالماقچىغا ئاغدۇردى. ئاندىن تىللانى ئۇياق - بۇيىقىغا ئورۇپ ئوبدان بىر قارىدى.

— گېپىڭ ھەق، ئۆمەرباي، — دېدى ئۇ، — ئۆزۈڭمۇ پىشقان سەرراپسەن، بۇ تىللا ئادەتتىكى تىللاردىن ئەمەستەك قىلدۇ.

— ئۆزۈممۇ بىر قاراڭلا بىلگەن، — دەپ كۆرەڭلەپ كەتتى ئۆمەرباي.

بارا تاي مالاينى ئەۋەتىپ لوپا ئەينىكىنى ئالدۇردى. ئەينىكىنى تىللانىڭ ئۈستىگە تۇتتى. قارىغانسېرى بارا تايىنىڭ شاپ بۇرۇتلىرى مىدىرلاپ، كۆزلىرى يوغاناپ كەتكىلى تۇردى. ئۆمەرباي تىللانىڭ ئۈستىدە نېمە كارامەتلەر كۆرۈنۈۋاتىدىكەن، دەپ بارغانسېرى بارا تايىنىڭ يېنىغا شىپقاپ كېلىپ، ئۇنىڭ مۇرىسىنىڭ ئۈستىدىن قاراشقا باشلىدى.

— قارىسىلا، — دېدى بارا تاي بېشىنى كۆتۈرۈپ، — بۇ تىللانىڭ سول يېتىدە چۈشنىكىسىز سىزىقچىلار، ئوڭ تەرىپىدە

ياپالساڭاچ بىر گۈزەلنىڭ سۈرىتى تۇرۇپتۇ، سىلى بۇلارنى كۆرمىدىلا بەلكىم. مانا ماۋۇ ئاجايىپ ئەينەكتە قارىسىلا ئېنىق كۆرىدىلا... بۇ تىللا قايسى پادىشاھلىقتا، قايسى زامانلاردا قۇيۇلغان؟ بىرىنچە دېمەك تەس. سىلى بۇ تىللانىڭ پارقىراقلىقىدىن نېمىنى چۈشەندىلا؟... ھە، بۇ ئالتۇننىڭ ساپلىقىنى ۋە بۇ تىللا قۇيۇلغىنىدىن بېرى ھېچقانچە ئادەمنىڭ قولى تەگمەي، خەزىنىنىڭ ئۆزىدىلا ساقلانغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. بۇ تىللانى سىلى نەدىن ئالىدىلا؟ نېمىشقا بىر تالنىلا كۆتۈرۈپ كەلدىلا؟

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئۆمەرباي ئۆپكەسىگە دەم يەتكۈزەلمەي قالدى.

— ماڭا شۇ بىر تالنىلا ئەكىلىپ ساتتى، — دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ.

— كىم ساتتى؟

— زەرگەر نۇردۇن ھاجى.

— ھاي مۇلازىم! — دەپ ۋارقىرىدى بارتاباي، — ماڭ،

ھازىرلا پەيتۇننى قېتىپ بېرىپ، زەرگەر نۇردۇن ھاجىنى تېپىپ كەل!

پار ئات قېتىلغان پەيتۇن باغنىڭ دەرۋازىسىدىن گۈلدۈرلەپ چىقىپ، شەھەرنىڭ توپىلىق كوچىلىرىنى چاڭغا كۆمۈپ زەرگەرچىلەر كوچىسىغا يېتىپ باردى. نۇردۇن ھاجى بۈگۈن تاپقان تاپاۋىتىگە شۈكرى قىلىپ، دۇكاننى بالدۇرلا ئېتىپ ئۆيىگە كېتىپ قالغانىدى. بارتاباينىڭ ئادەملىرى ھاجىنىڭ ئۆيىنىمۇ تېپىپ باردى. ئۇلار ھاجىنى «نېمە ئىش، نېمە بولدى؟ مېنى نەگە سۆرەيسىلەر؟» دېگەندەك تەشۋىشلىك سوئاللىرىنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ، قولتۇقىدىن تۇتۇپ كۆتۈرۈپ ھارۋىغا بېسىپ،

گۈللۈكلەر ئارىسىدىكى شىپاڭغا يېرىم سائەتكە قالماي يەتكۈزۈپ كېلىشتى. بوۋاي ھاسرىغىنىچە گىلەمدە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، باراڭباينىڭ ئالدىدىكى ئېچىقلىق تۇرغان قولىياغلىقتىكى تىللانى كۆرگەندىلا ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن كەلتۈرۈلگەنلىكىنى چۈشەندى. «قارغىش تەڭگۈر قوڭالتاق بۇ تىللانى ماڭا بەگنىڭ خەزىنىسىدىن ئوغرىلاپ چىقىپ ساققانىكەن - دە!» دېگەن دەھشەتلىك بىر گۇمان كۆڭلىدە پەيدا بولۇپ، چىرايىدىن قان قاچتى.

— خوش ھاجىم؟ — دەپ سورىدى باراڭباي، — سېنىڭ قولىڭغا بۇ تىللا قانداق چۈشۈپ قالغان؟
— مەن ئۇنى سېتىۋالغانمەن، - دېدى زەرگەر ھالسىز ھالدا.

— كىمىدىن، قانداق قىلىپ سېتىۋالدىڭ؟
— بۈگۈن ئەتىگەندە، مانا ماۋۇ ئۆمەرباي بۇيرۇتقان ئالتۇن جابدۇقلارغا پەرداز بېرىپ ئولتۇراتتىم. دۈككىنىمغا سالام بېرىپ بىر ياش يىگىت كىرىپ كەلدى. ئۈستىبېشى چاڭ، يىراق بىر يەردىن كەلگەندەك قىلىدۇ. كۆزۈمگە خىلى توغرا يىگىتتەك كۆرۈنگەنىدى. «خوش ئوغلۇم، نېمە گەپ؟» دېسەم، «بىساتىمدىكى مۇشۇ بىر تال تىللانى ئوبدانراق باھا قويۇپ ئېلىپ قالساڭ» دەپ، مانا شۇ ئالدىلىرىدا تۇرغان تىللانى ماڭا سۈندى. قولىمغا ئېلىپ، ئۇنىڭ بىر ئېسىل تىللا ئىكەنلىكىنى پەملەپ قالدىم. «ئوغلۇم، سەن بۇ تىللانى نەدىن ئالدىڭ؟» دەپ سورىدىم. كەمبەغەل ئادەملەر پۇللۇق نەرسىنى ساتمەن دەپ كۆتۈرۈپ كەلسە، ئەلۋەتتە نەدىن ئالدىڭ؟ دەپ سورىغۇلۇق.
— شۇنداق، ناھايىتى توغرا قىلىپسەن، — دەپ ماقۇل بولدى باراڭباي، - ھە، گېپىڭنى داۋام قىل.
— شۇنداق قىلىپ مەن ئۇنىڭدىن «نەدىن ئالدىڭ؟» دەپ

سوريدىم. ئۇ: «چۆلدە بىر توغراقلىقتا ئۇخلاپ قېلىپ ئويغانسام، يېنىمدا بىر ياغاچ چۆچەك تۇرۇپتۇ. چۆچەكنىڭ ئىچىدە مانا بۇ تىللا تۇرىدۇ. خۇدانىڭ ماڭا قىلغان ھەدىيىسى ئوخشايدۇ، دەپ ئالدىم. - دە، قوينۇمغا سالىدىم. مانا ھازىر شۇ تىللا سېنىڭ قولۇڭدا. ھالال ھەق بېرىپ ئېلىپ قال» دېدى. مەن ئۇنى سېتىۋالدىم. بۇ ئېسىل تىللانى بۇزۇپ جابدۇق قىلىۋېتىشكە كۆزۈم قىيماي، ئۆمەرباينىڭ دۈكىنىڭغا ئاپىرىپ كۆرسەتتىم. ئۆمەرباي ئۆز ئىختىيارى بىلەن ماڭا پايدا بېرىپ سېتىۋالدى. بولغان ئىش مانا شۇ.

— يالغان! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى باراتباي.

— خۇدانىڭ نامى بىلەن قەسەم ئىچىمەن، — دەپ نالە قىلدى بىچارە ئۈستە، — مەن پەيغەمبىرىمىز ئاياغ باسقان ئۇلۇغ جايلارنى زىيارەت قىلغان مۇسۇلمانمەن. مال - دۇنيا ئۈچۈن ئىمانىمنى بۇلغىمايمەن. سىلى مېنى بۇ تىللانى بىرەر ئوغرىنىڭ قولىدىن بېلىپ تۇرۇپ ئەرزىنىڭغا ئالغان ياكى بىرەر يەردىن ئوغرىلىۋالغان، دەپ گۇمان قىلىۋاتىلىغۇ دەيمەن!؟

— يوقسۇ، — دېدى باراتباي، — ساڭا بۇ تىللانى ئەكېلىپ ساتقان ھېلىقى كاززاينىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ھەممىسى يالغان! چۆلدە كىم چۆچەككە ئالتۇن سېلىپ، توغراقنىڭ ئاستىدا ياتقان ئادەمنىڭ يېنىغا قويۇپ قويغۇدەك؟! ئەگەر شۇنداق ئىش راستتىنلا بولىدىغان بولسا، مانا ماۋۇ ئۆمەرباي بازاردىكى دۇكان ئاچماي، كېچە - كۈندۈز توغراقلىقمۇ توغراقلىق يۈگۈرۈپ يۈرۈپ، چۆچەكلەر ئىچىدىكى ئالتۇنلارنى تېرىۋالامدۇ؟

— چۆل دېگەن بىر تىلىسمات ئالەم، — دەپ غۇدۇڭشىدى نۇردۇن ھاجى.

— گېپىڭ ھەق! — دېدى باراتباي، — شۇ قۇملۇقلار ئاستىدا كۆمۈلۈپ ياتقان ئاجايىپ خەزىنىلەر بولۇشى مۇمكىن.

ساڭا بۇ تىللانى ئەكىلىپ ساتقان ساياق قەدىمىي پادىشاھلىقلارنىڭ ياكى ئوغرى - قاراقچىلارنىڭ كۆمۈپ قويغان شۇنداق بىر خەزىنىسىگە يولۇقۇپ قالدىمۇ قانداق؟... كىم بىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۆزى بىرەر قاراقچىلارنىڭ شېرىكى بولۇپ، بۇلۇپ كەلگەن ئالتۇنلىرىنى بىر- بىرلەپ بازاردا مەخپىي سېتىپ يۈرەمدۇ تېخى!... سەن ئۇنىڭ تەقى - تۇرقىنى قانداقراق دېۋىدىڭا؟

— ئۈستىگە ئۆڭۈپ كەتكەن چاۋان كىيگەن، ئادەتتىكى بىر ئوتۇنچى ياكى مەدىكارلارغا ئوخشاپ كېتىدىغان، بۇغداي ئۆڭ يىگىت.

— ئۇنىڭ ئېشىكى ياكى مىنىپ كەلگەن ئېتى بارمىدى؟

— شۇنداق، بىر ئېشەك... سۇر ئېشەككىمىكىن ئەيتاۋۇر، مەن ئۇ ئېشەكنىڭ تۇمشۇقىنىلا كۆرگەندەك قىلدىم.

— خوش، بۇ تىللا ھەققىدە ھېچكىمگە ئوشۇقچە شاۋ - شۇۋ قىلماڭلار! — دېدى باراتباي ئاخىرىدا، — سەن ئۇستا دۇكىنىڭغا ھېلىقى ساياق يەنە كېلىپ قالغۇدەك بولسا، ئاستىلا بىزگە خەۋەر قىلىۋەتكىن. مەن ئەتراپقا ئادەم چىقىرىپ ئۇنى ئىزدەيمەن.

مەپىلىك ھارۋا يەنە توپا - چاڭلارنى تۈزۈتۈپ زەرگەر ئۈستىنى ئۆيىگە ئېلىپ ماڭدى. باراتبايغا ھېلىقى تىللانى نەچچە ھەسسە پايدىسىغا ساتمەن، دەپ ئويلىغان ئۆمەر باي ئۇنى بىكارغىلا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، سالىپىيىپ ئېتىنى مىنىپ قايتتى.

تۆتۈز ئىككىنچى باب

ئېيتىلمىغان گەپ

زەرگەر ئۇستام ئۆيىگە بېرىپلا ئاغرىپ قالدى. «ماڭا شۇ بىر تىللانى ئەكىلىپ ساتقان ھېلىقى بىچارىنىڭ بېشىغا ئەمدى نېمە كۈنلەر كېلەر؟» دەپ تىللا ساتقان يىگىتنىڭ غېمىنى يەيتتى ئۇ، — ئازماس خۇدا، كىم بىلىدۇ، راستتىنلا ئۇ بىرەر خەزىنىگە ئوغرىلىققا تېگىپ، ماڭا بولسا ھېلىقىدەك ئادەم ئالدايدىغان گەپلەرنى توقۇپ بەرگەندۇر. باراڭباي دېگەن كاززاپ ئۇنى تۇتۇۋالدىغان بولسا بارلىق مال - دۇنياسىنى تارتىۋېلىپ، ئۆزىنى «ئوغرى» دەپ زىندانغا تۇتۇپ بېرىشى تۇرغانلا گەپ. ئۇ چاغدا مەن نېمە بولىمەن؟ بەلكىم ماڭىمۇ ئۇلار: ئوغرىنىڭ مېلىنى سېتىپ پۇل قىلىپ سىڭدۈرۈپ بەرگەن گۇناھىنى ئارتىپ، مال - مۈلكۈمنى مۇسادىرە قىلىپ، ئۆزۈمنى ئېشەككە تەتۈر مىنگۈزۈپ سازايى قىلىشار... خۇدا، قەيرىغاندا شۇنداق شەرمەندىچىلىكلەرگە قېلىشىمدىن ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن. مېنىڭ گۇناھىمىز ئىكەنلىكىم ئۆزۈڭگە ئايان... نېمىشقا مەن شۇ لەنتى تىللانى ئېرىتىپلا باشقا بىر نەرسە ياسىۋەتمەيدىم؟ ئۇنىڭدىن ئاجايىپ سىرغىملار، ئېسىل ئۈزۈكلەر پۈتكەن بولاتتى. مېنى قايسى شەيتان ئازدۇردى - ھە! نېمىشقا مەن ئۇ تىللانى باشقا ئادەم تېپىپلىمىغاندەك ئۆمەربايغا ساتقاندىمەن؟ باراڭبايغۇ بەگىنىڭ شەھەرگە قويغان جاسۇسى، ئۆمەرباي كىم؟ نېمىدەپ ئۇ شۇ بىر تال تىللانى باراڭباينىڭ ئالدىغا كۆتۈرۈپ بارىدۇ؟...»

ئۆمەربايمۇ ئۆيىگە ناھايىتى ئازابلانغان ھالدا قايتتى. كۆپ پايدا ئالمىدى دەپ ئېلىپ، باراۋارغا بىكارغىلا تۇتۇزۇپ قويغان ھېلىقى تىللانى ئويلىسا ئىچى ئېچىشاتتى. ئۇ زەرگەرگە ساپ كۈمۈش تەڭگىلەرنى ساناپ بەرگەندى - دە! ... ئۇ ئۆيىگە كېلىپلا يۈرىكىنى تۇتۇپ، ۋاي - ۋايلاپ ئۆزىنى كۆرپىگە تاشلىدى. ئەتراپىدا پايىپتەك بولۇۋاتقان كىچىك خوتۇننى قوپاللىق بىلەن قوغلاپ چىقىرىپ خىيالغا پاتتى.

«نۇردۇن ھاجى دېگەن قېرىنىڭ شۇ تىللانى كىسمىدىن سېتىۋالغانلىقىنى ماڭا ئوبدانراق چۈشەندۈرمىگىنىنى قاراڭلار! - دەپ ھەسرەتلىنەتتى ئۇ، - ئۇنداق تۈگىمەس خەزىنىگە ئۇچراپ قالغان يالاڭتۇشنى ئۆزۈملا ئىزدەپ تاپمايتىممۇ! ... مەن ئۇنى تۇتۇشقا ئادەم چىقىرىپ ئۈرۈكۈتۈۋەتمەيتتىم، تىللانىنى ئۇ قاراقچىلاردىن ئالامدۇ ياكى قانداقتۇر بىر ئىت ياللىقىغا ئوخشايدىغان پاسكىنا چۆچەكلەرنىڭ ئىچىدىن تېرىۋالامدۇ ياكى بولمىسا پادىشاھلار يوشۇرۇپ قويغان سىرلىق خەزىنىلەردىن ئوغرىلاپ چىقامدۇ، ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىم. مەن پەقەت ئۇنىڭ بىلەن شېرىك بولسام، شۇ تۈگىمەس خەزىنىلەرنىڭ ئورنىنى بىلىۋالساملا بولاتتى. ۋاي ئىسىت، مانا ئەمدى باراۋارىنىڭ ئادەملىرى ئۇنى تۇتۇپ كېلىپ ئۇرۇپ قىينايدۇ. ھېلىقى يالاڭتۇش ئالتۇن يوشۇرۇنغان خەزىنىنى دەپ بەرمەي قۇتۇلالمايدۇ. باراۋارى تېخىمۇ بېيىپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ چىرايلىق باغلىرى بىلەن خوتۇنلىرىنىڭ سانى يەنە ئاشىدۇ...»

ئويلىغانىپىرى ئۆمەرباينىڭ يۈرىكى سانجىسىپ ئاغرىشقا باشلىدى. شۇ كېچە ئۇ تاۋار يوتقانلار ئۈستىدە ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلۈپ تۈزۈكرەك ئۇخلىيالمىدى. تۈن ئاسمىنىدا يۇلتۇزلار كۆڭۈللۈك چاراقلىشاتتى. كەچ قالغان كارۋان قوڭغۇراقلىرىنىڭ ئاۋازى سۇغا چۈشكەن تاشتىن پەيدا بولغان دولقۇندەك تۈن بوشلۇقىغا تەكشى تاراپ ئۆچەتتى. قەيەردىدۇر بىر يولۇچى

سیراقتىكى يارىنى، يارىنىڭ گۈزەل رۇخسارىنى كۈيەپ ناخشا تۈۋلايتتى. كېچىلىك مەنزىرە شۇنچىلىك گۈزەل ئىدى. تەبىئەت ئۆز تىنىقى بىلەن ھەممىنى پەپلەپ ئۇيقۇغا ئۈندەيتتى. لېكىن ئۆمەرباي ئالتۇن ۋە سىۋەسىدە ئۇخلىيالمىي ئازابلىناتتى... تالڭ يورۇشى بىلەنلا ئۇ ئالدىراپ كىيىندى. - دە، زەرگەرنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

لوقۇلداپ ئاغرىۋاتقان بېشىنى چېكىلەۋالغان نۇردۇن ھاجى ئەمدىلا بامدات نامىزىنى تاماملاپ، ئاشتا قىلماقچىسى بولۇپ داستانغا كەلگەنىدى. بوسۇغىدا ئۆمەرباي پەيدا بولدى. بىر كېچىدىلا باينىڭ ئالىمدەك رەڭ ئېلىپ تۇرىدىغان مەڭزىلىرى سولاشقان، ئۇيقۇسىزلىقتىن كۆزلىرى قىزىرىپ، كۆزىنىڭ جىيەكلىرى خالىلىشىپ كەتكەنىدى.

— خوش، قاق سەھەردىلا نېمىدەپ كەلدىلا، بای! — دەپ چېچىلدى زەرگەر ئۇستا، — باراتبايغا جاسۇسلۇق قىلىپ سىلىگە نېمە يېتىشمەيۋاتىدۇ؟... ئېيتسىلا، شۇ خىزمەتلىرى ئۈچۈن باراتباي سىلىگە قانچە پۇل تۆلىدى؟

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىۋاتىدىغاندىلا، ھاجىم!؟ — دەپ ياقىسىنى تۈتتى ئۆمەرباي، — خۇداغا شۈكرى، بىساتىمدىكى مال- مۈلكۈم جاھاندارچىلىقىمغا يېتىدۇ. مەن تېخى باشقىلارنى سېتىپ جان باقىدىغان كۈنگە قالغىنىم يوق.

— ھەي تاغەي، مال - دۇنياغا ھېرىس ئادەملەرنىڭ ۋىجدانىنىڭ خىرەلىشىپ كەتكىنىنى كۆپ كۆرگەنمەن.

— بۇ نېمە دېگەنلىرى؟

— بولمىسا سىلى شۇ بىر تال تىللانى كۆتۈرۈپ باراتباينىڭ بوسۇغىسىدا نېمىگە ئۆمىلەپ يۈرۈلا؟!

— مېنىڭ سەرراپ ئىكەنلىكىمنى ئۇنتۇپ قالمىسىلا، — دېدى ئۆمەرباي زەرگەرنىڭ ئالدىدا باداشقانىنى قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، — مەن ھەرقانداق ئالتۇن - كۈمۈشنى ئالىمەن - دە، يەنە بىرىگە

ساتمەن، خۇددى سىلىمۇ ھېلىقى تىللانى ئەكېلىپ ماڭا
پايدىسىغا ساتقانغا ئوخشاش!

— ھەممە سەرراپ ئالتۇن - كۈمۈشنى بازاردا ياكى
دۈكىنىدا ئولتۇرۇپ ساتسا، سىلى ئۆيىمۇ ئۆي كۆتۈرۈپ يۈرۈپ
ساتىدىكەنلا - دە؟

— سىلى ئۇنىڭ ئاجايىپ بىر تىللا ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ
قالمىسىلا.

— ئاجايىپ تىللالتاپسىلا باراتبايغا سوۋغا قىلىدىكەنلەدە؟
— مەن ئۇ كاززاققا تىللا سوۋغا قىلىمەنمۇ، ساتقىلى
ئاپارغان، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ئۆمەرباي، — سىلى
ئۇنىڭ شۇنداق قەدىمىي زامانلارنىڭ تىللالىرىنى سېتىۋېلىپ
ساقلاپ يۈرىدىغانلىقىدىن خەۋەرسىز بولسىلا كېرەك بەلكىم...
ئۆزلىرى كۆردىلا، مەندىن ئۇ ھېلىقى تىللانى بىكارغىلا
تارتىۋالدى. ماڭا ئۇۋال بولۇپ كەتتى. يەنە ئۇ سىلىنى چاقىرتىپ
كېلىپ، بۇ تىللانىڭ نەدىن كەلگەنلىكى توغرىسىدا
مەخپىيەتلىكلەرنىمۇ بىلىۋالدى. ئەمدى ئۇ تىللانى سىلىگە
ئەكېلىپ ساتقان ھېلىقى يىگىتنى تۇتۇۋالسا، خەزىنىنىڭ ئورنىنى
بىلىۋالىدۇ - دە، ئادەملىرى بىلەن بېرىپ، بايلىقنىڭ
ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالىدۇ. بۇنىڭغا ئىچىلىرى
ئېچىشمامدۇ؟ نېمىشقا ئۇ تىللانى ساتقان يىگىت توغرىسىدىكى
گەپلەرنى باراتبايغا ئېيتىپ سالىدۇ؟ شۇ گەپلەرنى ماڭا نېمىشقا
بۇرۇنراق ئېيتىدىلا؟

— سىلى مەندىن بۇ توغرىلۇق سورىمىدىلا - دە! - دەپ
غودۇرىدى ئۇستا.

— توغرا، — دېدى ئۆمەرباي، — مەن بۇ توغرىلۇق
ئوشۇقچە گەپ سورىمىدىم. بۇنىڭدىن مېنىڭ قانچىلىق توغرا
نېيەتلىك ئادەم ئىكەنلىكىمنى پەملىسىلە بولىدۇ. ھازىر بولسىمۇ
سىلى ماڭا ئۇ گەپلەرنى تولۇقى بىلەن ئېيتىپ بەرسىلە. ئۇ

تىللارنى ئالدى بىلەن ئىككىمىز تاپقان. تاغارلاپ ئالتۇن تۇرغان خەزىنىلەرمۇ چوقۇم بىزنىڭ بولۇشى كېرەك، بىلدىلىمۇ، ھۈرمەتلىك ھاجىم. شۇڭا، سىلى ماڭا راست گەپنى قىلسىلا، زادى ئۇ تىللا نەدىن كەلگەن؟

— مەن ھەممە گەپنى بارا تباينىڭ ئالدىدا ئېيتتىمغۇ؟ يەتمىگەندەك، سىلى نېمانداق قاق سەھەردە كېلىپ مېنى سوئال-سوراققا ئېلىۋېرىدىلا؟!

— سىلى مېنىڭ مەقسىتىمنى نېمانداق چۈشەنمەيدىغانلا؟ بىز ئۇ خەزىنىلەرنى بارا تبايدىن بۇرۇنراق تېپىۋېلىشىمىز كېرەك. قارىسىلا، سىلىنىڭ بۇ ھويلا - ئاراملىرى نېمىدېگەن تار، نېمىدېگەن كۆرۈمىسىز، بىز ئالتۇنلارنى تاپقاندا، مەن ھازىرقى باغلىق قورۇ - جايىمنى سىلىگە بېرىۋېتىمەن. ئۆزۈم تېخىمۇ ئازادە، ياخشىراقنى ئالىمەن. كۆردىلىمۇ، ھېلىقى بارا تباي دېگەن قىمارۋاز ئوغرى نېمىدېگەن راھەتتە ياشىغان - ھە؟ تېخى ئۇ شۇنىڭغىمۇ شۈكرى قىلماي، خەزىنىلەر بار جايغا بىزدىن بۇرۇنراق يېتىپ بېرىپ ھەممىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالماقچى ... سىلىگە يەنە دۇكانلىرىغا كېلىپ - كېتىپ يۈرگەن قىز - چوكانلارنىڭ ئەڭ چىرايلىقلىرىدىن ئېلىپ بېرىمەن.

— ماڭا چىرايلىق خوتۇنلارنىڭ كېرىكى يوق، ئۆمەرباي! - دەپ تېرىكتى ئۈستە، - مەن قېرىدىم، كۈچتىن قالدىم. ھازىر شۇ قېرى مومىيىمۇ ئوشۇقلۇق قىلىۋاتىدۇ.

— مانا سىلى مۇقەددەس جايلارنى تاۋاپ قىلغان ھۈرمەتلىك ھاجىم سىلى. ئاچچىقلىرى كەلمىسۇن، قوزا ئۆلەمدۇ قويۇمۇ، بۇ ياراتقان ئىگەمنىڭ ئىرادىسىدىكى ئىش. مەن بۇنى مۇبادا شۇنداق بولسا دېگەن ئويىدا دەۋاتىمەن. ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ كۆزلىرى يۇمۇلغۇدەك بولسا، نەزىر - چىراغلىرىنى كاتتا ئۆتكۈزۈپ، قەبرىلىرى ئۈستىدە چوقۇم ئېگىز گۈمبەزلەرنى قۇرۇش لازىم بولىدۇ. بۇنىڭغىمۇ پۇل كېرەك - دە! ... ئوبدانراق

ئويلاپ باقسىلا، يەنە ئۇنتۇلۇپ قالغان، قېپقالغان گەپلەر باردۇر؟

ئۆمەر باي يوغان گەۋدىسىنى ئالدىغا ئېگىشتۈرۈپ ئۈستىنىڭ ئاغزىغا تىكىلدى.

— قېپقالغان گەپلەر دېدىلىما؟ — دەپ ئېسىگە ئالدى ئۈستى. كاتتا نەزىر — چىراغ، ئېگىز گۈمبەزلەر توغرىسىدىكى گەپلەر ئۇنى خېلىلا ئېرىتكەندى.

— ھە، ھېلىقى تىللانى سىلىگە ئەكېلىپ ساتقان يىگىت ئېيتقان گەپلەردىن ئۇنتۇلۇپ قالغانلىرى بارمۇ؟ دېمەكچىمەن. سىلى ياشانغان ئادەم، بىرەر مۇھىم گەپ — سۆز ئەسلىرىدىن كۆتۈرۈلۈپ قالغان بولۇشىمۇ مۇمكىن.

— راستىمنى ئېيتسام، مەن بۇ بىر تال تىللانىڭ بىزگە بۇنچىلىك ئاۋارىچىلىك تېپىپ بېرىدىغانلىقىنى زادىلا ئويلىمىغانىكەنمەن.

— راست، سىلى بۇنى ئويلىمىدىلا، مەنچۇ...

— توختىسىلا، توختىسىلا، ئۆمەر باي! — دەپ ھاياجانلاندى ھاجىم، — شۇ چاغدا ھېلىقى يىگىت ئۆزىنىڭ ئىسمىنى چۆل بالىسىمۇ، ياق، چۆل ئوغلى دېدىمۇ، ئەيتاۋۇر شۇنداق غەلىتە بىر نېمە دېگەندەك قىلىۋىدى. ئۆزى تۈزۈك يىگىتتەك كۆرۈندى. ھۈرمەت ئۈچۈن مەن ئۇنى دۇكاننىڭ ئالدىغىچە ئۈزىتىپ چىقتىم. دۇكاننىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ ئېشىكى تۇرۇپتۇ. ئېشەكنىڭ رەڭگىمۇ ئېسىمدە قالماپتۇ. ئىشقىلىپ ئاددىيلا بىر ئېشەك. ئۇ ئېشىكىنى مىنىپ، ماڭغىلى تەدەدۇت قىلغاندا: ئوغلۇم، شۇنداق تىللالاردىن بولسا يەنە ئۇدۇللا مېنىڭ ئالدىمغا ئەكەل. ياخشى باھادا ھەق بېرىپ رازى قىلىمەن، دېدىم. ئۇ: مۇشۇ تىللانى تېپىۋالغان يەردىكى توغراققا پېچىقىم بىلەن بىر دۈگىلەك سىزىپ بەلگە قىلىپ قويغانىدىم. يەنە تىللا ئۇچرىتىپ قالسام، ساڭىلا ئەكېلىپ ساتىمەن چوڭ دادا» دېگەندى. بۇ گەپلەرنى مەن

تۈنۈگۈن باراتبايغا ئېيتتىممۇ، ئېيتتىممۇ؟ ئېسىمدە يوق.
— ئاغزىلىرىغا ئاۋات! — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى
ئۆمەرباي، — بۇ گەپلەرنى سىلى باراتباينىڭ ئالدىدا
ئېيتىمىغانىلا، ئەمدى يەنە مەڭگۈ ئەسلىرىدىن چىقىرىۋەتسىلە،
بۇ سىرنى باشقا ھېچكىمگە تىنغۇچى بولمىسلا. غولىغا چەمبەر
سىزىلغان توغراقنى ئۆزۈم بىر ئىزدەپ كۆرەي. خۇدا
بەختىمىزنى بېرىپ خەزىنىلەرنى تېپىپ قالساملا، سىلىنىمۇ
ئوبدان رازى قىلىمەن!

شۇنداق دېگىنىچە ئۆمەرباي زەرگەرتىڭ ئۆيىدىن ئوقتەك
ئۇچۇپ چىقىپ كەتتى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇنىڭ سەرراپ
بازىرىدىكى دۈكىنى ئېچىلمىدى.

ئۆمەرباينىڭ دۈكىنىنىمۇ ئاچماي، نەگىدۇر غايىب
بولغانلىقىنى ئاڭلاپ باراتباي ھەيران بولدى «ھەممە سىرنىڭ
ئاچقۇچى مۇشۇ بىر ئال تىلدا» دەپ ئويلايتتى باراتباي قولىدىكى
تىلانى ئۇياق - بۇيىقىغا ئۆرۈپ قاراپ. قارىغانسېرى ئۇنىڭدىكى
سىزىقلار، يالغاچ ئايلىنىڭ سۈرىتى ئۇنى غەلىتە ئويلارغا
سالاتتى. باراتباي: «ئەجەب - ھە! ئۆمەرباي نەگە يوقىلىپ
كەتتىدۇ. خەزىنىلەرنى ئۇ ئۆزى يالغۇز ئىزدەپ چىقىپ كەتتىمۇ
ياكى نۇردۇن ھاجىم ئۇنىڭغا ماڭا ئېيتىمىغان بىرەر ئۇچۇرلارنى
ئېيتىپ قويدىمۇ؟... يەنىلا يىپ ئۇچى ئەشۇ قىرى زەرگەردە»
دېگەن خۇلاسىگە كەلدى - دە، ھارۋىسىنى قېتىشقا بۇيرۇدى.
باراتباينىڭ پەيتونى ئەگر - بۈگرى، توپىلىق كۈچلەرنى
چاڭغا كۆمۈپ، پاكار تاملار بىلەن قورشالغان بىر ھويلا ئالدىغا
كېلىپ توختىدى.

— كەلدۇق! — دېدى خىزمەتكار.

باراتباي كىرگەندە زەرگەر ئۇستا ئورۇن تۇتۇپ ياتاتتى.
ھېلىقى تىللا — قانداقتۇر خەزىنىلەر ھەققىدىكى خىياللار ئۇنىمۇ

ھالىدىن كەتكۈزگەنىدى.

— ئۆمەرباينىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەمسەن، زەرگەر ئۇستا؟ — دەپ سورىدى باراتباي زەرگەرنىڭ بېشىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ.

— مەن نەدىن بىلەي، — دەپ تېرىكتى ھاجىم، — ئۇ كىشى بىر يەرگە ماڭسا مەندىن سورايدىغانغا مەن ئۇنىڭ خوجايىنىمىدىم ياكى مەن كىمنىڭ نەگە بېرىپ، نەدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ يۈرىدىغان بۇ شەھەرنىڭ بېگىمىدىم! (ئەسلىدە ئۇ «بۇ شەھەرنىڭ جاسۇسىمىدىم» دەپ باراتبايغا بىر تەگكۈزمە كىچىدى، جۈرئەت قىلالىدى)

— خاپا بولما، ھاجىم، — دېدى باراتباي، — ھېچ بولمىغاندا ئۆمەرباي قېشىڭغا كېلىپ، تىللا ھەققىدە يەنە بىرنەمىلەرنى سوراپ سېنى خېلى ئاۋارە قىلغاندۇر؟ — ياق.

— سەن مۇنۇ تىللانىڭ ئۈستىدىكى بەلگىلەرگە يەنە بىر نۆۋەت قاراپ باق.

— شۇ تىللانى كۆرەرگە كۆزۈم يوق! — دەپ قوپاللىق بىلەن رەت قىلدى ئۇستا.

— مېنىڭ دېگىنىم مۇنى قىپپالغاچ ئايال، سەن ئۇنى كۆرۈۋاتامسەن؟ ئېھتىمال، ھەممە سىر شۇنىڭدا بولسا كېرەك. — مەن قىپپالغاچ ئاياللارنى كۆرۈشكە ئانچە خۇشتار ئەمەسمەن.

بۇ — باراتباينىڭ خوتۇنپازلىقىغا دارىتمىلاپ ئېيتىلغان گەپ بولدى. باراتباي سەل ئوڭايىسىزلىنىپ قالدى.

— سەن كۆپ يەرلەرنى ئارىلىغان، كۆپىنى كۆرگەن ھۈرمەتلىك ھاجىم، بۇ شەھەردە ھەممىدىن تارىخى ئۇزۇن ئۇستا زەرگەرسەن، — دېدى باراتباي خۇشامەت قىلىپ، — مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، بۇ يەرگە قىپپالغاچ خوتۇننىڭ سۈرىتى

بېسىلغىنىغا قارىغاندا، بۇ مۇسۇلمانلار پادىشاھى قۇيغان تىللا ئەمەسمىكەن، دەيمەن؟

— بەلكىم شۇنداق تۇر.

— شۇنداقلىقى شۇنداق، ئەمەسمە بۇ تىللا بۇ يەرگە قانداق

يوللار بىلەن كېلىپ قالدى؟

زەرگەر ئۇستا بۇ تىللا توغرىسىدا ئەتەي باشقىچە بىر ھېكايە

توقۇپ باراتبايدىن قۇتۇلماقچى بولدى — دە:

— مەن قارىمىساممۇ بىلىمەن، يالغىز خوتۇننىڭ سۈرىتى

بار مۇنداق تىللا سىرلىق ئارالدىكى خوتۇنلار مەملىكىتىدىنلا

چىقىدۇ، — دېدى.

— خوتۇنلار مەملىكىتى دېدىڭمۇ؟! — ھەيران بولدى

باراتباي، — ئۇ قانداق مەملىكەت؟ ئورنى قەيەردە؟

— ئۇ ماڭىمۇ، سىلىڭىمۇ نامەلۇم بىر ئارالدا. شۇ سىرلىق

ئارالنىڭ پادىشاھىلا مۇنداق تىللارنى تارقىتىپلايدۇ. ئۇ

مەملىكەتتە خوتۇنلاردىن باشقا ئادەم بولمايدۇ. ياش چاغلىرىدا

بۇ گەپلەرنى ئالتۇن سودىگەرلىرىدىن ئىشتىكەنمەن، كېيىن،

مۇقەددەس مەككىگە بارغاندا، يىراق ئەللەردىن كەلگەن

ھاجىلارنىڭ ئاغزىدىنمۇ ئاڭلىغانىدىم.

— ئۇلار ئۇ غەلىتە مەملىكەت توغرىسىدا ساڭا يەنە

نېمىلەرنى دېگەن؟

— سودىگەرلەرنىڭ ئېيتىشىچە: خوتۇنلار مەملىكىتىنىڭ

پادىشاھىغا قاراشلىق بىر تۈپ ئاجايىپ دەرەخ بار ئىمىش. ئۇنىڭ

يوپۇرماقلىرى پۈتۈنلەي مانا شۇنداق تىللادىن بولىدىكەن. كېرەك

بولغاندا شاھنىڭ خىزمەتچىلىرى ھېلىقى دەرەخنى ئېرغىتىپ،

خۇددى بىز ئۆرۈكلەر پىشقاندا ئۇنى ئېرغىتىپ، يەرگە چۈشكەن

ساپسىرىق ئۆرۈكلەرنى تېرىۋالغاندەكلا ئالتۇنلارنى

تېرىۋالىدىكەن. ئاندىن ئايال پادىشاھ ئۇنىڭغا مانا مۇشۇنداق

چۈشىنىكسىز قاپارتما بەلگىلەرنى بېسىپ، پۇل قىلىنىپ

تارقىتىدىكەن.

— خۇدايا توۋا! — دەۋەتتى باراتباي. خوتۇنلار مەملىكىتى توغرىسىدىكى بۇ سۆزلەر باراتباينىڭ ھەۋىسىنى تېخىمۇ قوزغاپ، ئۇنى شېرىن خىياللارغا سېلىپ قويدى. پۈتۈن خەلقى خوتۇنلاردىنلا بولغان مۇنداق مەملىكەتتە ئېھتىمال ئاجايىپ نازىنلار تولۇپ — تېشىپ، ئەرگە تەشنا بولۇپ زېرىكىپ تۇرۇشىدىغاندۇر؟ دەپ ئويلىدى ئۇ، — ئەگەر سەن ئېيتقان ئۇ ئارالدا ئەرلەر بولمىسا، ئۇلار قانداق كۆپىيىدۇ؟ — دەپ ئۆز گۇمانىنى ئېيتتى باراتباي، — بەلكىم ئۇلارغا ماڭا ئوخشاش كېلىشكەن، ئېگىز، شاپ بۇرۇتلار لازىم بولۇپ تۇرىدىغاندۇر؟ — ئۇلارغا سىلىگە ئوخشاش ئايغىرلارنىڭ كېرىكى يوق، — دېدى زەرگەر.

— نېمىشقا؟

— ئۇ يەردە خاسىيەتلىك بىر بۇلاق بار ئىمىش، خوتۇنلار شۇ بۇلاق سۈيىدە يۇيۇنسلا ھامىلىدار بولۇپ قالىدىكەن. تۇغۇلغان بوۋاقلارنىڭ ھەممىسى قىز بولىدىكەن. ئۇ يەردىكى خوتۇنلار ئەر دېگەننىڭ نېمىلىكىنى، ئۇنىڭ نېمىگە لازىمى بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيدىكەن. كىمكى تاسادىپەن ئوغۇل تۇغۇپ قويسا، غەلىتە بىرنېمىنى تۇغۇپ قويغان سانىلىپ ئارالدىن قوغلىنىدىكەن.

— مۆجىزىلىك ئالەم! — دەپ ياقىمىنى تۇتتى باراتباي ۋە ئۇ خوتۇنلار مەملىكىتىگە بىر ئامال قىلىپ يوشۇرۇنچە بېرىپ بېقىش خىيالىدىن دەرھاللا ۋاز كەچتى. چۈنكى ئۇ ئۆزىمۇ شۇ كۈنلەردە خوتۇنلىرىغا ئۈلگۈرەلمەي ۋە خوتۇنلىرى ئارىسىدىكى ماجىرالارنى كېلىشتۈرەلمەي خېلى جاپالارنى تارتىۋاتاتتى. كوچا-كوچىلىرى خوتۇنلار بىلەن تولغان مەملىكەتكە بېرىش دېگەنلىك ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىش دېگەن گەپ — دە!... ئەمما، ئۇ مەملىكەتنىڭ ھېلىقى ئالتۇن تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان دەرىخى

بولىدىغان دەرەخ ئىكەن. . . .

— ئەگەر سەن ئېيتقاندا، خوتۇنلار مەملىكىتى دېگەن نېمە راستتىنلا بار بولسا، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى بارتاباي، — دۇنيادىكى شۇنچە قۇدرەتلىك پادىشاھلىقلار نېمىشقا ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھېلىقى ئالتۇن تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان دەرەخلىرىنى تارتىۋالمايدۇ؟

زەرگەر بارتاباينىڭ بالىلارچە سوئالىغا كۈلۈپ قويدى. — بۇ سىرلىق ئارالغا يېتىپ بارماق ئۈچۈن نۇرغۇن بەدەل تۆلىمەككە توغرا كېلىدۇ، — دەپ چۈشەندۈردى زەرگەر، — مۇبادا، بىرەر كۈچلۈك پادىشاھلىق خوتۇنلار مەملىكىتىگە بېسىپ كىرىپ، ئۇلار بىلەن جەڭ قىلىپ يېڭىلىپ قالسا قاتتىق شەرمەندە بولىدۇ، يېڭىۋالسا ھېچبىر شەرەپ قازىنالمىدۇ. خۇددى سىلى بىلەن مېنىڭ خوتۇنلىرىمىزنى ئۇرۇپ - دۇمبالغىنىمىز بىزگە شەرەپ كەلتۈرەلمىگەندەك بىر ئىش. — ئۇنداقتا، سەن دېگەن ھېلىقى سىرلىق ئارالغا ھېچكىم بارالمىدىغان بولسا، سەن خوتۇنلار مەملىكىتىنىڭ دەپ ھۆكۈم قىلىۋاتقان بۇ بىر دانە تىللا قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدى؟

— دۇنيادا، — دېدى نۇردۇن ھاجىم، — سودىگەر دېگەن خەلقلەرنىڭمۇ بارلىقىنى ئۇنتۇپ قالمىسلا. بۇ خەقنى خۇدا ياراتقان شەيتانلاردىن قالسىلا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان شەيتان دېسىمۇ بولىدۇ ياكى ئۇلار ئادەم بىلەن شەيتاننىڭ ئارىلاشمىسىدىن تۈرەلگەن بىرىمىلەر بولۇشىمۇ مۇمكىن. دۇنيادا ئۇلارنىڭ ئايىغى تەگمەيدىغان يەر بولمايدۇ. ھېلىقى ئارالغىمۇ ئەنە شۇلار يېتىپ بارالايدۇ. ئاڭلىشىمچە: سودىگەرلەر يەلكەنلىك كېمىلىرىگە تاۋار - دۇردۇن، ئۈنچە - مەرۋايىت دېگەندەك خوتۇنلارغا لازىملىق مال - پۇچەكلەرنى قاچىلاپ، ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ، ھېلىقى ئارالغا يېتىپ بارىدىكەن،

ئارالنىڭ سۇغا يېقىن يېرىدە بىر ئوچۇقچىلىق مەيدان بار ئىكەن. سودىگەرلەر ماللىرىنى ئەنە شۇ ئوچۇقچىلىققا قويۇپ، كېمىلىرىگە چىقىپ بىر كۈن كۈتىدىكەن. ئەتىسى بارسا ئاپارغان ماللىرىنىڭ غايىب بولغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئورنىغا پارقىراپ تۇرغان ئالتۇنلارنى قويۇپ قويغانلىقىنى كۆرىدىكەن. ئۇ يەردە ئەرلەرمۇ ئاياللارنى كۆرەلمەيدىكەن، ئاياللارمۇ ئەرلەرگە كۆرۈنمەيدىكەن. مۇنداق ساتقۇچى بىلەن ئالغۇچى بىر - بىرىگە كۆرۈنمەي قىلىدىغان سودىنى سودىگەرلەر «جىن سودىسى» دەيدىكەن. . . . ئەمدى، ماۋۇ تىللانىڭ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى سورىسلا، ئۇنى بۇ يەرگە ئۆزلىرى كۆتۈرۈپ كەلدىلا.

— ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، ئۇستا؟ بۇ تىللانى سەن ئۆمەربايغا ساتقان، ئۆمەرباي مېنىڭ ئالدىمغا ئېلىپ بارغان.

— ھە، بۇ گەپنى مەن سىلگە نەچچە رەت ئېيتتىم، ماڭا بولسا بۇ تىللانى بىر چۆل كىشىسى ئەكىلىپ ساتقان.

— دېمەكچىمەنكى، شۇ چۆل كىشىسى بۇ ئاجايىپ تىللانى قانداق قولغا چۈشۈرۈپ قالدى؟ سېنىڭ ئېيتقىنىڭچە بولغاندا، ئۇ ھېچقاچان دېڭىزلارنى كېزىپ ھېلىقى خوتۇنلار مەملىكىتىگە بارغان سودىگەر ئەمەس - دە!؟

— يوقسۇ، ئۇ ئۇنداق بىر سودىگەرلەرگىغۇ ئوخشاشمايدۇ. ئېھتىمال ئۇ ئۆزى سودىگەر بولمىغان بىلەن، قاچاندۇر بىر چاغلاردا شۇ تەرەپكە بارغان بىرەر چوڭ سودىگەرنىڭ بىرنېمىسىنىڭ بىرنېمىسىدۇر ياكى ئۇ شۇنداق بىر سودىگەرلەر كۆمۈپ قويغان خەزىنىنى چىرىتىپ قالغاندۇر...

— ھەببەللى! — دېدى باراڭباي، — ئەمدى ئەقلىڭگە كەلدىڭ، ئۇستا، ئۇ چوقۇم شۇنداق خەزىنىلەرنىڭ بىرىنى ئۇچرىتىپ قالغان.

— ماڭا ئۇ خەزىنىلەر توغرىسىدا بىرنېمە دېمىگەندى.

— ئەلۋەتتە ئۇ ئېيتمايدۇ - دە!

— ماڭا ئۇ غۇلغا دۈگىلەك بەلگە سېلىنغان بىر توغراقنىڭ يېنىدا ئۇخلاپ قالغىنىنى، ئويغىنىپ قارىسا، يېنىدا بۇ بىر تال تىللاننىڭ تۇرغانلىقىنى ئېيتقان، بۇ گەپلەرنى مەن سىلىگە ئۆتكەندىمۇ دېدىم.

— نېمە دېدىڭ؟! — دەپ سەكرەپ كەتتى باراتباي، — ياق، ئۇستا، ئۆتكەندە سەن غولغا دۈگىلەك بەلگە سېلىنغان توغراق توغرىسىدا ماڭا ھېچنېمە ئېيتىمىغانىدىڭ. ئەمدى بۇ گەپلەرنىڭ تولۇقراق بولدى.

نۇردۇن ھاجىم ئاغزىنى ئۆمەللەپ يەنە بىرنېمە دېگۈچە، باراتباي ئالدىراپ ئۆيىدىن چىقتى - دە، مەپسىگە قاراپ ماڭدى.

ئوتتۇز ئۈچىنچى باب

سىرلىق چۆچەك

ئۆمەرباينىڭ چۆل يولىدا ئېشەكلىك يۈرگىنىگە بىرنەچچە كۈن بولۇپ قالغانىدى.. ئۇنىڭ ئېشىكىنىڭ ئۈستىدىكىسى خۇرجۇننىڭ بىر كۆزىدە ئوزۇق - تۈلۈك، بىر كۆزىدە تۈلۈمدە سۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىدە يەنە ئۆزىمۇ ئولتۇرۇۋالغاقچا، ئۈستىدىكى يۈكىنىڭ ئېغىرلىقىدىن بىچارە ئېشەكنىڭ بېلى ئېگىلىپ، قۇملۇقتا پېتىقلاپ ئارانلا قەدەم ئالاتتى. قۇياشنىڭ ئوتلۇق تەپتى، قىزىق قۇملۇقلاردىن ئۇرۇلۇۋاتقان ئىسسىق شامال باينى چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمدۈرەتتى. يول ماڭماقنىڭ زۇلۇمىدىن ۋاپىلاپ ئۇ ئېشەك بىلەن تەڭ ئېغىر پۇشۇلدايتتى.

يول ئۈستىدە بىرەر تۈپ دەل - دەرەخ ياكى ئەسكى تاملىقنىڭ
سايىسى ئۇچراپ قالسىلا ئاللا - توۋا سالغىنىچە ئېشىكنى شۇ
تەرەپكە تارتاتتى.

— تۇفۇ! — دەپ لەنەت ئوقۇيتتى ئۈبەزىدە قۇياشقاقاراپ، —
ئاناڭنىڭ ھەقىقىي باردەك مېنىڭ بېشىمدىن نېرى كەتمەيسەن!
شۇ تەرىقىدە قانچىلىك يول يۈرگەننى ئۆمەرباي ساناپ
ئېزىپمۇ قالدى. ھېلىقى زەرگەر ئۈستام دېگەن توغراق بولسا
تېخى كۆرۈنمەيتتى.

«بەلكىم، ھېلىقى تىللا ساتقان يالغۇياغ زەرگەرنى
ئالدىغاندۇر — دەپ پاراڭلىشاتتى ئۆمەرباي ئۆزى بىلەن ئۆزى، —
شۇنچە كەڭ چۆللۈكتە دۈگىلەك بەلگىسى بار توغراقنى ئىزدەش
سامانلىقتا يىڭنە ئىزدىگەندەكلا گەپ ئەمەسمۇ؟ ياكى مەن ھېلىقى
توغراق كۈنپېتىشتا بولسا، كۈنچىقىشقا قاراپ كېتىۋاتقاندىمەن
»...

لېكىن، تۈگىمەس بايلىقلار يوشۇرۇنغان خەزىنىنى تېپىش
ۋەسۋەسى يەنە ئۇنى تىنچ قويمايتتى. ئۇ ئازراقلا سايىداپ، يەنە
كېلەڭسىز گەۋدىسىنى ئېشەككە ئارتىپ ئالغا ئىلگىرىلەيتتى.
بىر كۈنى، ئۇ ئۇزاق يول يۈرۈپ، ۋاقىت چۈشتىن
قايرىلغاندا يېڭى بىر توغراقلىققا يېتىپ كەلدى. دە، ئېشەكتىن
چۈشۈپ، ھېچنېمىگە قارىماي، ۋاي - ۋايلىغىنىچە بېرىپ ئۆزىنى
توغراق سايىسىگە تاشلىۋەتتى. شۇ ھالەتتە ئۇ بىر سائەت، ئىككى
سائەت ۋە بەلكىم ئۈچ سائەتچە ياتتى. ئۇيقۇغا ئوبدان قېنىپ،
كۆزنى ئېچىپ ھەيران بولدى. خۇددى شۇ يەردە — ئۆزى سايىداپ
ياتقان توغراقنىڭ غولىدا دۈگىلەك بىر بەلگە تۇراتتى.

ئۆمەرباي كۈتۈلمىگەن بىر چاققانلىق بىلەن ئورنىدىن
لىكىدە تۇرۇپ كەتتى. ئورنىدىن تۇرۇپلا ئۆزى ھېلى ياتقان
يەردە تۇرغان ياغاچ چۆچەكنى كۆردى. چۆچەكنىڭ ئىچىدە
ساپسېرىق بىر مېتال پارقىراپ تۇراتتى. جىددىيلىشىپ كەتكەن

ئۆمەرباي تىزلىرى تىترەپ، دېمى سىقىلىپ ئولتۇرۇپ قالدى ۋە ھالىسىز قوللىرىنى چۆچەككە سۇنۇپ، چۆچەك ئىچىدىكى تىللانى ئالدى. بۇ تىللا ھېلىقى قېرى زەگەرگە ياش بىر يىگىت ئەكېلىپ ساتقان تىللاغا ئوخشامدۇ، يوق؟ ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە قانداق بەلگىلەر بار؟ ئۆمەرباي تۈزۈكرەك سەپسىلىشقىمۇ ئۈلگۈرمىدى. ھەيرانلىقتا ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. چۈنكى ياغاچ چۆچەك ئىچىدە ئوخشاشلا يەنە بىر تال تىللا پارقىراپ تۇراتتى. ئىككىنچى تىللانى ئېلىۋىدى، چۆچەك ئىچىدە ئۈچىنچى بىر تىللا پەيدا بولۇپ قالدى.

ئۆمەرباي تېخىمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى. ئۇ چۆچەككە يېقىنراق سۈرۈلۈپ تىللانى ئىككى قولاپ ئېلىشقا باشلىدى. چۆچەكنىڭ ئىچىدىن بىر تىللانى ئېلىش بىلەنلا يەنە بىرى پەيدا بولۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈملىرى تولۇپ، ئالتۇنلار يەرگە تۆكۈلۈشكە باشلىدى. باي ئاچكۆزلۈك بىلەن تىللانى ئېلىشقا باشلىدى، قويۇنلىرىغا سالاتتى. بىردەمدىلا ئۇ ئېغىرلىشىپ ئورنىدىن تۇرالماي قالدى. چۆچەكتىكى كىشىنىڭ ئەقلىنى ئازدۇرىدىغان ئالتۇنلار بولسا تۈگەپ قالىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۆمەرباي بىردەم ئويلىنىپ، ئەقلىنى ئىشقا سېلىپ، ئېشەكنىڭ ئۈستىدىكى خۇرجۇن، قاچىلارنىمۇ سۆرەپ چۈشتى - دە، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ھەممە نېمىنى تۆكۈپ تاشلاپ، چېچىلىپ ياتقان تىللانى ئاچكۆزلۈك بىلەن خۇرجۇنغا تىقىشقا باشلىدى. ئاخىرىدا ئۇ ئىشتان - چاپان ھەممە نېمىسىنى سېلىپ تاشلاپ قىپپالغاچ بولۇپ قالدى. كىيىملىرىنىڭ يەك - پۇچقاقلرىنى بوغۇپ ئالدىراشلىق بىلەن ئالتۇن قاچىلاپتىتى باي. «ناھايىتى مەن. شەھەرگە كۈندۈزى ئەمەس، كېچىسى كىرەرمەن، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — بىر تال تىللاغا مۇنداق ئەسكى كىيىملەردىن نەچچە قۇر سېتىۋالغىلى بولىدۇ. مۇنداق تىللانى تاغلارلاپ ئۇسۇۋالىدىغان پۇرسەت كۈندە كېلىۋېرەمدۇ؟!»

ئۆمەرباي چۆچەك ئىچىدىكى تۈگىمەس تىللار بىلەن قاراڭغۇ چۈشكۈچە ھەپىلەشتى. ئاندىن پۇشۇلداپ يۈرۈپ ئالتۇنلارنى ئېشەككە ئارتتى. يۈكنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئېشەكنىڭ بېلى شۇنچىلىك ئېگىلىپ كەتتىكى، ئۆمەرباي ئۇنىڭغا مىنمەسلىككە ئۆزىمۇ رازى بولدى.

— تېز ماڭ ئىشىكىم! — دەپ ئېشىكىنى ئالدىراتتى ئۇ، - شەھەرگە چاققانراق يېتەيلى، تېخى ئىككىمىزنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى جىق. بۇ ئالتۇنلارنى تۆكۈۋېلىپ كېنىپلا يەنە ئالىمىز، بەلكىم ئىككىنچى قېتىمدا مەن ئون - يىگىرمە ئېشەك بىلەن كېلەرمەن، ئەمما، ھەممە ئېشەكنىڭ ئالدىدا يەنە سەن ئۆزۈڭ ماڭىسەن... قارا، مەن نېمىشقا ئىككىلا خوتۇن ئالغۇدەكمەن؟ سەن چېغىڭدا ئالدىڭغا كەلگەن ھەرقانداق چىشى بۇرادىرىڭدىن قايتمايسەنغۇ؟... لېكىن مەن ئېشەك ئەمەس - دە! شۇڭا قائىدىلىك ئىش قىلىمىسام بولمايدۇ. ئەلۋەتتە نىكاھلىق خوتۇنۇم تۆتتىن ئاشماسلىقى كېرەك. مەخپىي خوتۇنلىرىمنىڭ سانىنى بولسا ھېچكىمگە ئېيتمايمەن. ئۇلار ئون، يىگىرمە، يۈز بولسىمۇ بولۇۋېرىدۇ. مەنمۇ باراۋاي دېگەن ئوغرىدەك بىرقانچە يەرلەردە كاتتا ئۆي - ئىمارەت، باغلارنى قىلىمەن، ھەر بىر باغدا ئونلاپ خوتۇنۇم تۇرىدۇ. بۇ خوتۇنلار مېنى بىر - بىرىدىن قىزغىنىپ شۇنداق قىلىقلارنى قىلىپ كېتىدۇكى، قىزىقچىلىقنى شۇ چاغدا كۆرىسەن... سەن قاراپ تۇر، ئۇ چاغدا شەھەرنىڭ پۈتۈن سەرراپلىرى مېنىڭ ئايىغىمغا كېلىپ يېقىلىپ ئالتۇن تىلىشىدۇ. ھېلىقى يوغانچى باراۋايىنى مەن ھەر كېچىسى ئايىغىمغا ئۆمىلەپ كېلىپ ئۆتۈكۈمنى تارتىدىغان ئىشقا قويىمەن...

ئۆمەرباي ئۆزىنىڭ شۇنداق شېرىن خىياللىرى بىلەن قىپىلىڭلاچ كېتىپ بارغانلىقىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ قالغانىدى. ئۆمەرباي كېتىپ، ئەتىسلا ھېلىقى توغراقلىققا باراۋاي يېتىپ كەلدى. ئۇ قاۋۇل بىر قېچىرىنى مىنىپ، ئوزۇق -

تۈلۈكنى يېتەرلىك ئېلىپ يولغا چىققاندى. بەلگە سېلىنغان توغراقنى ئۇ قىينالمايلا تېپىۋالدى. ھەيران قالارلىقى، ئۆمەرباينىڭ قايسى يوللارنى ئايلىنىپ شۇنچە ئۇزاق مېڭىپ كەتكەنلىكى نامەلۇم، بۇ توغراقلىق شەھەردىن ئانچە يىراق بولمىغان بىر يەردە ئېگىز قۇم دۈۋىلىرىنىڭ ئارقىسىدا يوشۇرۇنۇپ تۇراتتى.

باراتباي غولىغا دۈگىلەك چەمبەر ئويۇلغان قېرى توغراقنى كۆرۈپ، دەرھال قېچىرىنىڭ بېشىنى تارتتى. «زەرگەر ئۇستا ئېيتقان توغراق مۇشۇمىدۇ، ئەمەسمىدۇ. ئۇنداقتا بۇ يېقىنلا بىر يەردە بولۇپ قالدىغۇ؟» دەپ ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. ئوتۇنچى دېگەن خەق پالتىسى بىلەن مۇنداق توغراقلارغا خىيالغا كەلگەن نېمىلەرنى ئويۇپ قويۇۋېرىدۇ - دە! ... ھەر نېمە بولسا ئۇ بۇ يەردە بىردەم توختاپ، ئارام ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشنى لايىق تاپتى. باراتباي قېچىرىدىن چۈشۈپ، قېچىرىنىڭ ئالدىغا يەم قويدى. ئاندىن خېچىر ئۈستىدىكى چاققانغىنە گىلەمنى سۆرەپ چۈشۈپ، ھېلىقى توغراقنىڭ يېنىغا سالدى - دە، گىلەمنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ ئۇيقۇغا كەتتى.

باراتباي ئويغانغاندا كۈن كەچ كىرەيلا دەپ قالغانىدى. ئۇ ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى. ئاستىغا سالغان گىلەمنى ئېلىپ قاقتى - دە، تېڭىرقاپ تۇرۇپلاپ قالدى. ئۇ ھېلىلا گىلەمنى سېلىپ ياتقان يەردە بىر ياغاچ چۆچەك ۋە چۆچەكنىڭ ئىچىدە بىر تال تىللا پارقىراپ تۇراتتى. «توغرا ئىكەن، توغرا ئىكەن! - دەپ ۋاقىرىۋەتتى ئۇ، - زەرگەر ئۈستىنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ھەممىسى توغرا ئىكەن!» باراتباي تىللانى قولىغا ئېلىپ، ئۇياق-بۇيىقىغا ئۆرۈپ قارىدى. بۇ دەل ھېلىقى ئۆمەرباي يىپەك ياغلىققا تۈگۈپ كۆتۈرۈپ كەلگەن تىللانىڭ نەق ئۆزىدىن ئىدى.

«بۇ بىر تال تىللا بۇ يەرگە كىمىنىڭ يايچۇقىدىن چۈشۈپ قالدى؟ بۇ تىللار ساقلىنىۋاتقان خەزىنىنىڭ ئۆزى...»

باراتباي «خەزىنىنىڭ ئۆزى نەدە؟» دېمەكچىدى. ئۇنىڭ تىللىرى ئۇتۇلۇپ قالدى. ئۇ چۆچەك ئىچىدە تۇرغان يەنە بىر تال تىللانى كۆرۈپ قالغانىدى. باراتباي ئېڭىشىپ ئۇ تىللانىنىمۇ ئېلىۋىدى، چۆچەكنىڭ ئىچىدە ئۈچىنچى بىر تىللا پەيدا بولدى. شۇ تەرىقىدە تۆتىنچى، بەشىنچى، ئونىنچى، يۈزىنچى تىللارمۇ ئارقا - ئارقىدىن چىققىلى تۇردى. باراتبايۇ خۇرجۇن - تاغار، ئىشتان - كۆڭلەك، ھەتتا ئۆتۈكلىرىنىڭ قونچىلىرىنىمۇ ئالتۇنغا تولدۇرۇپ، ئۆزىنىڭ قىپپالغاچ بولۇپ قالغانلىقىنى سەزمەي قالدى. لېكىن، چۆچەكنىڭ ئىچىدىكى تىللا ئۈگەيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. باراتباي ھالىدىن كېتىپ ئولتۇرۇپ قالدى - دە، يەنە چاپراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. «نېمىشقا مەن شۇ چۆچەكنىڭ ئۆزىنىلا ئەكەتمەيمەن؟!» دېگەن بىر پىكىر ئۇنىڭ كاللىسىغا كەلگەنىدى.

«توغرا، مەن بۇ چۆچەكنى ئەكەتتىشم كېرەك، — دەيتتى باراتباي، — بولمىسا، بۇ يەردىن ئۆتكەن ھەربىر يولۇچى مۇنداق تۈگىمەس تىللا چىقىدىغان چۆچەكنىڭ ئىچىدىن تىللارنى خالىغانچە تېرىۋېلىۋېرىدىغان بولسا، بازاردا ئالتۇننى پۇلغا ئالامدۇ؟... بۇ چۆچەكنى ئۆيگە ئاپىرىپ يوشۇرۇپ قويىمەن، كېرەك بولغاندا، ئىشك - دېرىزىلەرنى دۈملەپ، خاتىرجەم ئولتۇرۇپ ئۇنىڭدىن چىققان ئالتۇنلارنى تاغارلارغا قاچىلاۋېرىمەن!»

ئەمدى باراتباي چۆچەكنىڭ ئىچىدىكى تىللارغا نەزەر كۆزىنىمۇ سالىمىدى، قولىنى سونۇپ چۆچەكنىڭ ئۆزىنى تارتتى، چۆچەك قولغا چىقىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇ ئىككى قوللاپ تارتتى. يارەبىم! بۇ كىچىككىنە چۆچەكنى ئۇ قانچە قىلىپمۇ قىمىرلىتالمىدى. خۇددى ئۇ ئاشۇ قۇملۇقلارغا يىلتىز تارتىپ كەتكەندەك مۇستەھكەم تۇراتتى. باراتباي ئاچچىقىدا چۆچەكنى بىرنى تەپتى - دە، ئۆزى «ۋايجان!» دېگىنىچە پۇتىنى تۇتۇپ

پىرقىراپ كەتتى. ئۇ ياغاچ چۆچەكنى ئەمەس، تاشنى تەپكەندەك بولغانىدى.

باراتباي يەرگە دۈم بولۇپ چۆچەكنىڭ ئاستىدىكى قۇملارنى تارتىپ، ئۇنى كولاپ چىقىرىۋالماقچى بولدى. ئۇنىڭ بۇ ئاۋازچىلىكىمۇ ئۇنۇم بەرمىدى. قۇمنى قانچە كولىغانسېرى چۆچەكمۇ تەڭ تۆۋەنلەپ كېتەتتى. چۆچەكنى كۆمۈۋەتمەكچى بولۇپ قۇمنى ئۇنىڭ ئۈستىگە تارتسا، چۆچەكمۇ تەڭ ئۆرلەپ قۇمنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قالاتتى.

ھېچ ئامال قىلالىمىغان باراتباي ھېرىپ ئۆلەي دېدى. چۆل قاراڭغۇلىشىپ كەچ كىرمەكتە ئىدى. باراتباي چۆچەكنى ئەكېتىشكە كۆزى يەتمىدى - دە، ئالغان ئالتۇنلىرىنى قېچىرغا ئارتىپ يولغا راۋان بولدى.

«بۇ ئالتۇنلارنى ئۆيگە ئاپىرىۋېتىپلا يەنە كېلىمەن، — دەپ ئويلايتتى باراتباي يولدا كېتىۋېتىپ، — ئۆيلىرىمنى، ئامبارلىرىمنى تىللاغا تولدۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، شۇ ئەنشى چۆچەكنىڭ ئۆزىنى ئوت قويۇپ ئۆرتەپ كۆزدىن يوق قىلىمەن ... ئاندىن مېنىڭ يۈرۈپ خوتۇنلىرىم، مىڭلاپ چاكارلىرىم بولىدۇ. خالىسام شەھەرنىڭ ئۆزىنى سېتىۋېلىپ شەھەر بېگىنى كۆتىگە تېپىپ قوغلايمەن. ئۇنىڭ خىزمىتىدىكى خوتۇنلارنىڭ چىرايلىقلىرىنى تاللىۋېلىپ، قالغانلىرىنى ئۆتۈكۈمنى تارتىپ، پايتىمىلىرىمنى يۇيىدىغان ئىشقا سالىمەن ... ئۇ چاغدا مەن شەھەرنى شۇنداق قاتتىق باشقۇرىمەنكى، شەھەر مۆتىۋەرلىرىنىڭ ھەممىسى ئالدىدا ئۆمىلەپ يۈرىشىدىغان بولىدۇ...»

ئەتىسى شەھەرگە بىرىنچى بولۇپ ئۆمەر باي يېتىپ كەلدى. كۈپكۈندۈزدە، قىپچاقچى ھالدا شەھەر دەرۋازىسىدىن ئېشىكىنى ھەيدەپ كىرىپ كېلىۋاتقان بۇ ئادەمنى كۆرۈپ دەرۋازىۋەنلەرمۇ قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى. كوچىدىكى خوتۇنلار چىرىقىراشقىچە

ئاللا - توۋا سېلىپ ئۆيلىرىگە قېچىشتى. نېمە قىقاس - چۇقان ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي دۇكانلىرىدىن يۈگۈرۈپ چىققان كاسىپلار، سودىگەرلەر بۇ ئالامەتنى كۆزۈپ كۈلۈپ دومىلاپ كېتىشتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى:

— ھوي، بۇ ھېلىقى سەرراپ ئۆمەرباي ئەمەسمۇ؟ - دېيىشىپ ھەيران بولاتتى. بەزىلىرى:

— بۇ ئادەم بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدىلا بىر ئوبدان دۇكان ئېچىپ ئولتۇراتتىغۇ؟ - دېيىشەتتى. يەنە بەزىلىرى:

— توۋا دەڭلا، خالايق، توۋا دەڭلا! - دەپ ياقىسىنى تۇتاتتى.

بۇ قىزىقچىلىق تېخى بېسىلماي تۇرۇپلا ئارقىدىن بارا تېلىمۇ يېتىپ كەلدى. بۇ ئېگىز، شادىپاچاق، شاپ بۇرۇت ئادەمنىڭ يالىڭاچ تۇرغاندىكى ھالىتى تېخىمۇ كۈلكىلىك ئىدى. شۇنىڭ بىلەن شەھەردە قالايىمقانچىلىق باشلىنىپ كەتتى. كىملىرىدۇر ئېسىقلىرىتاتتى، ئۇششاق بالىلار يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ئىككى يالىڭاچ بايغا چالما ئېتىشاتتى، كىملىرىدۇر كۈلكىسىنى باسالماي قورسىقىنى تۇتقىنىچە دومىلايتتى.

— ھاي خالايق، خالايق دەۋاتىمەن! - دەپ ۋارقىرىدى ئۆمەرباي، - سىلەر مېنى زاڭلىق قىلغىنىڭلارغا كېيىن پۇشايمان قىلىسىلەر، قاراپ تۇرۇڭلار، ئاز كۈندىن كېيىن شەھەرنىڭ ھەممە بايلىرى ئايىغىدا ئۆمىلەيدۇ...

— راست، سىلەر نېمىگە كۈلىسىلەر؟! - دەپ ۋارقىرىدى بارا تېلىمۇ، - مېنىڭ كىملىكىمنى تونۇمايۋاتامسىلەر؟ مەن كەلگۈسىدىكى شەھەر بېگى بولىمەن. بەلكىم كېيىن پادىشاھمۇ بولارمەن. شۇ چاغدا ھەي مەينەت تۆمۈرچى، يۇندىخور زاسۇيەز، سەت ھىجايغان ساتىراش... ھە، قېرى مەزىن سەنمۇ بار، ھەممىڭنى بىر - بىرلەپ دارغا ئاسىمەن!...

ئۆمەرباي بىلەن بارا تېلىمۇ بىر - بىرىدىن قېلىشماي

ۋارقىراپ، ئەتراپتىكىلەرگە ھەيۋە قىلغىلى تۇردى. ئۆزلىرىنىڭ يالىڭاچ ئىكەنلىكى بولسا ئۇلارنىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمايتتى.

— ماۋۇ ئېشىكىمنىڭ ئۈستىدىكى نېمە بىلەمسىلەر؟ — دېدى ئۆمەرباي، — ئېشەكنىڭ ئۈستىدىكى، بەلكىم ئۈستىدىكىلىرى بىلەن شۇ ئېشەكنىڭ ئۆزىمۇ ھەممىسى ئالتۇن. ئاڭلاۋاتامسىلەر؟ ھەممىسىلا قەدىمكى پادىشاھلار زامانىسىدا قويۇلغان ساپ ئالتۇن!

— سېنىڭ ئېشىكىڭنىڭ ئۈستىدىكى ئالتۇن بولسا، مېنىڭ قېچىرىمنىڭ ئۈستىدىكى نېمەن؟ — دەپ مۇرىسىدىن تۇتۇپ تارتتى باراتباي ئۆمەربايىنى.

— سېنىڭ قېچىرىڭنىڭ ئۈستىكىسىنى مەن نېمە بىلەي! — دەپ ئاچچىق گۈلەيدى ئۆمەرباي.

— ئەمەس، كۆزۈڭنى يوغان ئېچىپ قاراپ - تۇر - ھە! باراتباي قېچىرىنىڭ ئۈستىدىكى ئىككى پۇچقىنى داردىيىپ تۇرغان ئىشتاننى تارتىپ چۈشۈردى - دە، ئېغىنى يېشىپ، ئىچىدىكىنى يەرگە تۆكتى.

ئىشتاننىڭ ئىچىدىن زادى نېمە چۈشەركىن، دەپ ئەتراپقا ئولاشقانلار دېمىنى ئىچىگە يۈتۈپ، بويۇنداپ قاراپ تۇرۇشاتتى.

— ئاھاي، بۇ نېمە!؟ — دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئۆمەرباي، — بۇنىڭ ھەممىسى ئېشەكنىڭ تېزىكىغۇ، ئەمدى مېنىڭكىنى كۆرۈپ قوي.

ئۆمەربايمۇ ئېشىكى ئۈستىدىن ئىشتىنىنى تارتىپ چۈشۈرۈپ، ئېغىنى يېشىپ، ئىچىدىكىنى تۆكتى. ئۇنىڭدىنمۇ ئېشەك دەپ ئاتىلىدىغان پەس ھايۋاننىڭ تېزىكى چۈشتى.

ئۆمەرباي بىلەن باراتباي كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ بىر - بىرىگە بىر پەس قاراپ تۇرۇپ قېلىشتى - دە، باراتباي قېچىرىغا، ئۆمەرباي ئېشىكىگە قاراپ يۈگۈردى. ئۇلارنىڭ ئۈستىدىكى

خۇرجۇن - تاغلارلارنى سۆرەپ چۈشۈپ تۆكۈۋىدى، ھەممىسىلا ئېشەكنىڭ تېزىكى بولۇپ چىقتى. ئۆمەر باي پۇت - قولى ھالسىزلىنىپ، تېزەكلەرنىڭ ئۈستىدىلا ئولتۇرۇپ قالدى. باراىباي «ئاھ!» دېگىنىچە ئارقىسىغا ئۇچۇپ كەتتى. ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا «ئۇر! ھەيدە بۇ ئۇياتسىز بەچىغەرلەرنى!» دېگەن چۇقان كۆتۈرۈلدى. كىشىلەر ئىككى باينى دارقىرىپ سۆرىگىنىچە شەھەر دەرۋازىسىدىن ئاچىقىپ تاشلىدى.

ئوتتۇز تۆتىنچى باب

قۇم باسقان شەھەر

بارات بىلەن ئۆمەر ئېسىگە كېلىپ تەڭلا كۆزىنى ئاچتى. باشلىرىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇرۇشتى. ئۇلار شەھەرنىڭ چېتىدىكى ئوچۇقچىلىقتا يېتىپ قالغانىدى. يىراق بىر يەردە شەھەر سېپىلى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاكا - ئۇكا بىر - بىرىگە قاراپ، سەل خىجىل بولغاندەك بولۇپ، ئۇياتلىق يەرلىرىنى قوللىرى بىلەن يېپىشتى.

— سەن كىمسەن؟ — دەپ سورىدى بارات ئاكىسىدىن.
— ئۆزۈڭ كىمسەن؟ — دېدى ئۆمەر، — كۆرۈمگە تونۇشلا كۆرۈنمەن؟

— راست، بىز قاچان قەيەردە ئۇچرىشىۋىدۇق؟
— ئۆزۈڭ دەپ باققىنە.
— ۋايتاڭەي، ئېسىمگە ئالالمىدىم.
— توختا، توختا. مېنىڭ ئېسىمگە كەلدى. سەن مېنىڭ

ئىنىم بارات ئەمەسمۇ؟

— سەن مېنىڭ ئاكام ئۆمەرمۇ؟

— ھە مانا، ئەمدى ئېسىڭگە ئالدىڭ.

— مەن قانداقسىغا سېنىڭ ئىنىڭ بولۇپ قالدىم؟

— مەن سېنىڭ ئاكاڭ بولغاندىكىن سەن مېنىڭ ئىنىم

بولسەن - دە.

— مەن سېنىڭ ئىنىڭ بولغاچقا سەن مېنىڭ ئاكام

بولدىغانسەن؟

— نېمىلەرنى دەۋاتقانسەن؟... مەن سېنىڭ ئاكاڭ بولغاچقا

سەن مېنىڭ ئىنىمۇ ياكى سەن مېنىڭ ئىنىم بولغاچقا مەن

سېنىڭ ئاكاڭمۇ، ئۇ تەرەپلىرىنى مەنمۇ تازا بىلمەيمەن، ئىشقىلىپ

ئىككىمىز قېرىنداش.

— ھە، مېنىڭمۇ ئېسىمگە كەلدى، — دېدى بارات.

— نېمە ئېسىڭگە كەلدى؟ — سورىدى ئۆمەر.

— نېمە ئېسىمگە كەلدى، بىردەمدىلا ئۇنتۇپ قالدىم.

— ھەقىچان، قاچاندۇر بىر چاغدا، مۇشۇ شەھەرنىڭ

سىرتىدا، مۇشۇنداق ياندېشىپ ياتقىنىمىز ئېسىڭگە كەلگەندۇر؟

— توغرا! — دەپ جانلىنىپ كەتتى بارات، — ئۇ چاغدا

ئىككىمىز بىر نەرسىنى تەڭ تۇتۇپ ياتقاندۇق.

— نېمىنى؟

— ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟... تىللا، تىللا سېلىنغان خالتا!

— ھە، ئېسىمگە كەلدى، — دېدى ئۆمەر، — كېيىن مەن

ئۇ تىللارنى خەجلەپ باي بىر خوتۇنغا ئۆيلەنگەن، سەرراپ

دۇكانلىرىنى ئاچقان...

— مەنچۇ؟ — دەپ ئاكىسىنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى بارات، —

مەنمۇ قوشلاپ خوتۇنلارنى ئالغان، كاتتا باغلارنى قىلغان...

— ئەمىسە سېنىڭ كاتتا باغلىرىڭ، مېنىڭ مېھرىبان

خوتۇنۇم، سەرراپ دۇكانلىرىم قېنى؟

— بىز چۈش كۆرگەن ئوخشايمىز!

ئاكا — ئۇكا ھەر ئىككىلىمىز جىمىپ كەتتى. بىر چاغلاردا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ دەل مۇشۇ يەردە توقسان توققۇز تىلانى بۆلۈشەلمەي قانداق ئازارلىشىپ كەتكەنلىكىنى، تىللا قاچىلانغان خالتا غايىب بولغاندىن كېيىن بىر — بىرىگە باتناپ، قېرىنداشلىقتىن كېچىپ، شەھەرنىڭ باشقا — باشقا ئىككى دەريۋازىسىدىن شەھەرگە كىرىپ كېتىشكىنى... يەنە شۇنداق نۇرغۇن ئىشلارنى ئېسىگە ئالغاندەك قىلاتتى، يەنە بۇ ئەسلىمىلەر تۇماندەك تارقىلىپ خىرەلىشىپ كېتەتتى. ئۆزلىرىنىڭ يەنە قانداق قىلىپ بۇ يەردە، بۇ ھالدا ئۇچرىشىپ قالغانلىقىغا زادى ئەقلىنى يەتكۈزەلمەيتتى.

— راست، سەن مېنى قانداق تونۇۋالدىڭ؟ — دەپ سورىدى بارات.

— ئېسىڭىزمۇ؟ — دېدى ئۆمەر، — بىز كىچىك ۋاقتىمىزدا، بىخەملەر شەھىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان ئۆستەڭدە مۇشۇنداق قىپپاللىقچا چۆمۈلۈپ ئوينايىتتۇق. ئاندىن ئۆستەڭ بويىدىكى قۇمدا مەن باشقا بالىلار بىلەن چېلىشاتتىم. بىرەرنى بېسىۋالسام، سەن خۇشاللىقنىڭدا سەكرەپ كېتەتتىڭ.

— بىخەملەر شەھىرىدە، دېدىڭما؟

— ھە، بىخەملەر شەھىرىدە.

— ئەمەس، بىز بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدۇق؟

— بىلمەيمەن.

بارات ئورنىدىن تۇرۇپ چۆلگە قاراپ ماڭدى.

— نەگە؟ — دەپ سورىدى ئۆمەر.

— چۆمۈلمەن.

— توختا، سۇدا ئېقىپ كېتىپ قالسىەن.

— ئېقىپ كەتمەيمەن.

— ئېسىڭىزمۇ؟ سەن ھەر قېتىم چۆمۈلگىلى ماڭغاندا، ئاپام ئەنسىرەپ ئارقاڭدىن مېنى ئەۋەتەتتى.

ئۆمەر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىنىسىغا يېتىشىپ بىللە ماڭدى. ئۇلار كېتىۋاتقان يول پايانسىز چۆلگە ئىچكىرىلەپ كېتەتتى. يولدا ئات - ئۇلارنىڭ تېزەكلىرى ئۇچراپ قالسا، ئاكا - ئۇكا بۇ ساپسىرىق نەرسىگە قاراپ ئۇزاق تۇرۇپ قېلىشاتتى - دە، بىر - بىرىنى ئوقۇپ كۈلۈشۈپ كېتەتتى.

ئۇلار شۇ ھالەتتە قانچە كۈن يول ماڭغىنىنى، قانچىلىك يول باسقىنىنىمۇ بىلىشىمىدى. بۇ ئادەملەرنىڭ يالڭاچ يۈرگىنىنى كۆزىگە سىغدۇرالمىغان يولۇچىلار ئۇلارغا كونا كىيىم - كېچەكلەرنى كىيگۈزۈپ قويۇشتى. بۇ كىيىملەر ئۇلارنىڭ بوي - تۇرقىغا توغرا كەلمىگەچكە، باراتنىڭ كۆڭلىكى كالتە كېلىپ قورسىقى ئېچىلىپ قالغانىدى. ئۆمەرنىڭ تامبىلىنىڭ پۇچىقى سۆرىلىپ باراتتى. بەزى كۈنلىرى ئۇلار قانداقتۇر بىر مەھەللىلەر يېنىدىن ئۆتۈپ قالاتتى. قەيەرلەردىندۇر پەيدا بولغان ئۇششاق بالىلار بۇ غەلىتە ئادەملەرنىڭ كەينىدىن چۇرقىراشقىنىچە خېلى يەرلەرگىچە ئەگىشىپ باراتتى - دە، يەنە ئارقىدا قالاتتى. ئۇلار كىشىلەر سۇنغان تاماقنى يەيتتى، نەدە كۈن كەچ كىرسە شۇ يەردە ئۇخلايتتى.

بىر كۈنى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن بىر توپ ئاتلىق كىشىلەر يېتىشىپ كەلدى. ئاتلىقلارنىڭ ئەڭ ئالدىدا گۈزەل بىر قىز كېلىۋاتاتتى. ئۆزىگە ئوخشاش كېلىشىملىك بىر يىگىت ئۇنىڭغا ياندىشىپ ماڭغانىدى. ئازقىدىكىلەرمۇ بىر - بىرىدىن سۇمبانلىق يىگىتلەر كۆرۈنەتتى. ئاكا - ئۇكا يولنىڭ چېتىگە ئۆتۈپ، ئۇلارغا ھەيران بولۇپ قاراشتى.

— سىلەر كىم بولىسىلەر؟ — دەپ سورىدۇ ئاتلىقلار يول ئۈستىدىكىلەردىن.

— راست، بىز كىم بولىمىز؟ — دەپ ئىنىسىغا قارىدى

ئۆمەر .

— نەگە كېتىۋاتىسىلەر؟

— بىز نەگە كېتىۋاتاتتۇق؟ — دەپ ئاكىسىغا قارىدى بارات .

— ئۆزۈڭ چۆمۈلمەن دېمىدىڭمۇ؟ — دېدى ئۆمەر .

— ھە، بىز بىغەملەر شەھىرىگە چۆمۈلگىلى كېلىۋاتىمىز، —

دېدى بارات .

ئاتلىقلار ھەيران بولۇپ بىر - بىرىگە قاراشتى .

— بىغەملەر شەھىرىنىڭ نەدىلىكىنى بىلەمسىلەر؟ — دەپ

سورىدى ئۇلار .

— كىم بىلىدۇ؟! — دەپ مۇرىسىنى چىقاردى ئاكا . ئۇكا

ئىككىيلەن تەڭلا .

— بىغەملەر شەھىرىگە بارماقچى بولساڭلار ھارۋىغا

چىقىۋېلىڭلار!

ئاتلىقلارنىڭ ئارقىسىدا سايۋەنلىك بىر ھارۋا تۇراتتى .

ئاكا - ئۇكا پالاقشىپ يۈگۈرگىنىچە ھارۋىغا چىقىشتى . ھارۋىدا

ساقاللىق بىر بوۋاي ئولتۇراتتى . ھارۋا يەنە ئۇزاق يول باستى .

بوۋاي ھارۋىغا يېڭىدىن چىققانلارنىڭ ئۈستىبېشىغا پات - پات

قاراپ قوياتتى . بارات ئىچى پۇشۇپ ئولتۇرالماي قالدى . دە،

ئاخىرى يېنىدىكى ساقاللىق كىشىنى نوقۇپ:

— بوۋا، سەن بىزنى ھەقىچان تازىمۇ بىر نامرات نەرسىلەر

ئىكەن، دەپ قالىدىڭمۇ دەيمەن؟ — دەپ سورىدى .

بوۋاي ئۈنچىقمىدى .

— سەن شۇنداق ئويلاۋاتىسەن، — دېدى ئۆمەر ئىنىسىنىڭ

سۆزىنى قوۋۋەتلەپ، — ئەسلىدە بىز ناھايىتى دۆلەتمەن ئۆتكەن

ئادەملەر... كېيىن بىز قانداق بولۇپ گادايلېشىپ كەتتۇق - ھە؟

!

— بۇنىڭ نېمە ھەيران قالغۇچىلىكى بار؟ — دەپ ئېغىز

ئاچتى بوۋاي، — گادايلېق بىلەن بايلىقنىڭ ئارىلىقى بىر

قەدەملا .

— سەن بىر يۈزىگە يالىڭاچ خوتۇننىڭ سۈرىتى بېسىلغان تىللانى كۆرگەنمۇ؟ — دەپ سورىدى بارات .

— نېمە؟ — دەپ ئىتتىك بېشىنى كۆتۈردى بوۋاي .

— يالىڭاچ بىر خوتۇننىڭ سۈرىتى بېسىلغان تىللانى دەيمەن؟

— كۆرگەن .

— راست كۆرگەنمۇ؟ — دەپ ئاكا - ئۇكا بوۋايغا تەڭلا تىكىلدى .

— بىرنى ئەمەس، يۈزنى كۆرگەن .

— يۈزنى؟!

— ھە، يۈزنى، مەن ئۇنىڭ ئوقسان توققۇزىنى مۈشكۈلچىلىكتە قالغان بىر بۇرادىرىگە يەتكۈزۈپ بەرگەن . يەنە بىر تالىنى... يەنە بىر تالىنى ئۆزۈممۇ ئىزدەپ تاپالمىغان .

— ئۇ بىر تال تىللانى مانا مەن كۆرگەن، — دېدى بارات .

— ئاۋۋال مەن كۆرگەن، — دېدى ئۆمەر .

— نەدە؟ ... كىمنىڭ قولىدا؟

— دەسلەپتە باشقىلارنىڭ قولىدا ئىدى . كېيىن بىزنىڭ

قولىمىزغا چۈشتى . بىزنىڭ قولىمىزدىن نەگە كەتتى بىلمەيمىز .

— شۇنداق، — دېدى بوۋاي، — بايلىق ئۇ ھېچكىمگە مەڭگۈلۈك ئەمەس...

— مەن دېمەكچىمەن، — دەپ بوۋاينىڭ سۆزىنى تارتىۋالدى

بارات، — شۇ تىللاغا چۈشۈرۈلگەن يالىڭاچ خوتۇننىڭ سۈرىتى نېمە؟ نېمىشقا ئۇ يالىڭاچ تۇرىدۇ؟

— كىمكى ئۇنى قوغلىشىپ ۋەسۋەسىگە چۈشسە، — دېدى

بوۋاي، — ئاخىرىدا ئۇنىڭ ئۆزى شۇنداق يالىڭاچ بولۇپ قالىدۇ .

ئاكا - ئۇكا ئىككىسى ئۇزاق جىمىپ كېتىشتى . ھارۋا

ئۇلارنى بىر خىل تەۋرىتىپ ئىلگىرىلەيتتى . ئېغىر چاقلارنىڭ

قۇملۇق يولدا قالدۇرغان ئىزى ئىلاندەك تولغىشىپ ئارقىدا قالاتتى.

— ئالدىمىزدا بىر دۆڭلەك كۆرۈندى! — دەپ ۋارقىراشتى ئاتلىقلار.

كۆزىنى يۇمۇپ خىيالغا كەتكەن بوۋاي لاپ قىلىپ كۆزىنى ئاچتى. ھارۋا ۋە ئاتلىقلار توختىدى. بوۋاي ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشتى.

— نېمە بوپتۇ؟ — دېدى ئۆمەر.

— ئۇقىمىدىم، — دېدى باراڭ.

— يۈرۈ، بىزمۇ چۈشەيلى.

ئۇلارمۇ ھارۋىدىن چۈشۈپ، بوۋاينىڭ ئارقىسىدىن كەتتى. يېتىپ كېلىپتۇق. بىغەملەر شەھىرىنىڭ ئورنى مانا مۇشۇ، — دېدى بوۋاي ئاتلىقلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ.

بوۋاي كۆرسەتكەن تەرەپتە — تۇتاش كەتكەن قۇملۇقلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئېگىز بىر تۆپىلىك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى.

— بىغەملەر شەھىرىنىڭ ئورنى مۇشۇ دۆڭلۈكمۇ؟

— ياق، — دېدى بوۋاي، — شەھەرنىڭ ئورنى بۇ دۆڭنىڭ

ئارقا تەرىپىدە. بۇ دۆڭلۈك بوۋاقلار قەبرىستانلىقى دەپ ئاتىلىدۇ.

— بوۋاقلار قەبرىستانلىقى؟

— بىغەملەر شەھىرىدە بىر قېتىم شۇنداق ئاچىپ بىر

سايلام بولغان، — دەپ كۈلۈمسىردى بوۋاي، — ئاق كۆڭۈل،

ساددا شەھەر خەلقى ھېچقانداق ئەيىبى، گۇناھى يوق،

پەرىشتىدەك پاك بىر كىشىنى ئۆزلىرىگە پادىشاھ قىلماقچى بولۇپ

ئىزدەپ، ئاخىرى ئانىسىنىڭ قۇچىقىدا تاتلىق ئۇخلاپ ياتقان بىر

بوۋاقنى شاھلىققا كۆرسەتكەن. بىغەملەر شەھىرىگە ياۋلار بېسىپ

كىرگەندە شەھەرنىڭ بوۋاق پادىشاھىنى ئىزدەپ تاپالماي

يۈزلىگەن بوۋاقلارنىڭ كاللىسىنى ئالغان. كېيىن ئادەملەر

بوۋاقلارنىڭ جەستىنى يىغىپ مانا مۇشۇ يەرگە ئەكىلىپ دەپنە قىلغان. ئىلگىرى بۇ يەر دۆڭمۇ ئەمەس ئىدى. ئاللاننىڭ قۇدرىتى بىلەن، ئەتراپنى قۇم باسقانسېرى بۇ قەبرىستانلىقنىڭ ئورنىمۇ كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى. ئېھتىمال، ھەممە يەرنى قۇم بېسىپ كەتكەندىمۇ بۇ يەر بىخەملەر شەھىرىنىڭ بەلگىسى بولۇپ مەڭگۈ قەد كۆتۈرۈپ تۇرار، قېنى، شېھىتلارنىڭ روھىغا بىر دۇئا قىلايلى!

بوۋايغا ئەگىشىپ ھەممە دۇئاغا قول كۆتۈردى. ئۆمەر بىلەن بارات بىر - بىرىگە قاراپ قويۇشتى - دە، ئۇلارمۇ ئالىقانلىرىنى ئېچىشتى.

— يۈرۈڭلار، بىخەملەر شەھىرىنىڭ ئورنىنى كۆرەيلى، - دېدى بوۋاي دۇئادىن كېيىن.

كۆپچىلىك دۆڭنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتتى. ئۇ يەردىمۇ چېكى يوق قۇملۇق سوزۇلۇپ يانتاتتى. پەقەت ئىلگىرىكى ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ چۈچىيىپ چىقىپ قالغان تاملرىدىنلا قەدىمىي، ئاۋات بىر شەھەرنىڭ ئىزناسىنى پەرق قىلغىلى بولاتتى. بىخەملەر شەھىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۈچلىرىدىمۇ قۇملار ئۇچۇپ يۈرەتتى.

— شەھەرنىڭ ئادەملىرى قېنى؟

— ئەنە ئاۋۇ تەرەپكە قاراڭلار.

يىراقتا بىر توپ ئادەم نەغمە - ناۋا قىلىشماقتا ئىدى. بۆرىنىڭ ھۇۋلىشى، كېچىدە چىققان بوراننىڭ گۈركىرىشى، ئانىنىڭ پەريادى، نارەسىدىلەرنىڭ يىغىسى، ئائىلەلارنىڭ ئالسىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ كۈينىڭ لەرزىدە ئادەملەر ئەسەبىيلەرچە سەكرىشىپ، باشلىرىنى كەينىگە تاشلاپ، ياقىلىرىنى يىرتىشاتتى. شۇ تاپتا ئۇلار ئۈچۈن نە قۇياش، نە يۇلتۇز، نە ئالەم، نە ئۆزلىرىنىڭ ھايات - ماماتلىقى ھەممە نەرسە ئۇنتۇلغاندەك قىلاتتى. ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا بولسا رەھىمسىز قۇم

ئېقىمى قاينامدەك پىرقىرايتتى.

— ئۇلار، — دەپ چۈشەندۈردى بوۋاي، — بىغەملەر شەھىرىدە ئاخىرقى جەڭ بولغان كېچىسى بۇلۇڭ - پۇچقاقلاردا قېپقالغانلار. كېيىن بۇ ھالسىزلانغان شەھەردىكى بايلىقلارنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە ئەتراپتىن مىڭلاپ قەلەندەرلەر، بۇلاڭچىلار ئېقىپ كىردى ۋە ئالدىغىنىنى ئېلىپ كېتىپ قېلىشتى. ئۇلارنىڭمۇ كۆپىنچىسى چۆل يوللىرىدا تېنەپ جىن - شاياتۇن، ئېزىتقۇلارغا ئايلىنىپ كەتكەنىمىش...

— ھەي ئىسىت! — دېدى يىگىتلەرنىڭ بىرى، — بۈگۈن ياكى ئەتە، بۇ يەردە قالغان نەرسىلەرنىمۇ قۇم يالماپ بولىدۇ. — بىغەملەر شەھىرىنىڭ ئاخىرقى ئادەملىرى پەقەت ئاشۇلارلىما؟ — دېدى يىگىتلەرنىڭ يەنە بىرى.

— يەنە بىزمۇ بار! — دېدى ھېلىقى گۈزەل قىز. — قېنى، ماڭا پالتامنى بېرىڭلار! — دەپ قولىنى سۈندى قىزنىڭ يېنىدىكى يىگىت، — بوۋاقلار قەبرىستانلىقىنىڭ يېنىغا بىز باشقىدىن يېپيىڭى بىر شەھەر بىنا قىلايلى.

1995 - يىل 11 - ئاي. غۇلجا